

01

COL·LECCIÓ

COOPERACIÓ AL DESENVOLUPAMENT
I SOLIDARITAT

**Aprendre
a veure el món:**
Testimonis de l'alumnat

**Aprendre
a veure el món:**
Testimonis de l'alumnat

Col·lecció
Cooperació al Desenvolupament i Solidaritat.
Volum 1

**APRENDRE A VEURE EL MÓN:
testimonis de l'alumnat**

Autors:

Aguilar Carrizo, Hugo; Artigas Martínez, Francisca M.;
Artigas Lelong, Berta; Cloquell Rosselló, M. Victoria;
Del Valle de la Sen, Irene; Domingo Palomares, Herminio;
Duran i Grant, Alexandre; Fiol Estarellas, Marina;
Manera Erbina, Carles; Notario Rubí, Cristina;
Pardo Puche, Marina; Pomar Fiol, Isabel;
Pulido Sánchez, Susana; Rigo Pomar, Daniel;
Ríos Orpí, Jordi; Ruiz Saz, Javier;
Salvà Mut, Francesca; Soriano Lombard, Isabel;
Xaudiera Ramos, Enrique.
I grup d'alumnes practicants al Perú.

Coordinació:
Berta Artigas Lelong

Amb el patrocini de la Direcció General de Cooperació
del Govern de les Illes Balears

© del text:
els autors, 2005

© de l'edició:
Universitat de les Illes Balears, 2005

Primera edició:
febrer de 2005

Directora de la col·lecció:
Berta Artigas Lelong

Consell de direcció:
Josep Casanovas Garcia
Isabel Moreno Castillo
Maria Isabel Pomar Fiol
Bernat Riutort Serra
Antoni Socias Salvà
Marcelo Unamuno Miera

Disseny gràfic i maquetació: Gotan
Edició: Universitat de les Illes Balears
Servei de Publicacions i Intercanvi Científic
Cas Jai. Campus universitari
Cra. de Valldemossa, km 7.5. E-07071
Palma (Illes Balears)
Impressió: Taller Gràfic Ramon
Gremi forners, 18. Polígon Son Castelló
07009 Palma

ISBN: 84-7632-910-5
DL: PM 391-2005

No es permet la reproducció total o parcial d'aquest llibre ni de la coberta, ni el recull en un sistema informàtic, ni la transmissió en qualsevol forma o per qualsevol mitjà, ja sigui electrònic, mecànic, per fotocòpia, per registre o per altres mètodes, sense el permís dels titulars del copyright.

SUMARI

INTRODUCCIÓ _____ **1**

CAPÍTOL 1. LA PARTICIPACIÓ I EL DESENVOLUPAMENT _____ **3**

Presentació de l'experiència per *Carles Manera*
Pressuposts participatius de Porto Alegre
Una eina de desenvolupament ecològic - *Alexandre Duran*

CAPÍTOL 2. ELS FONAMENTS PER A L'ENSENYAMENT _____ **19**

Presentació de l'experiència per *Berta Artigas*
Construcció de dues seus universitàries a Bolívia:
a San Ignacio de Velasco - *Irene del Valle*
a San Carlos de Sapoco - *Javier Ruiz*

CAPÍTOL 3. LA INTERCULTURALITAT _____ **33**

Presentació de l'experiència per *Herminio Domingo*
Pràctiques de Magisteri realitzades en un centre educatiu
a la ciutat de Fes (Marroc) - *Cristina Notario, Hugo E. Aguilar*

CAPÍTOL 4. ELS VALORS I LA SOLIDARITAT A L'ESCOLA _____ **45**

Presentació de l'experiència per *Maria Bel Pomar*
Les pràctiques dels Estudis de Mestre al Perú.
Més enllà de la preparació professional - *Francisca M. Artigas,*
Isabel Soriano, Enrique Xaudiera, Marina Pardo,
Jordi Ríos, M. Victòria Cloquell, Daniel Rigo

CAPÍTOL 5. GÈNERE I DESENVOLUPAMENT _____ **67**

Presentació de l'experiència per *Francesca Salvà*
Experiència de pràctiques a l'African Center for
Gender and Development. Nacions Unides. Etiòpia
Marina Fiol, Susana Pulido

ANNEX. EVOLUCIÓ DEL PROGRAMA DE BEQUES DE PRÀCTIQUES EN MATÈRIA DE COOPERACIÓ AL DESENVOLUPAMENT _____ **81**

Berta Artigas

El llibre que teniu a les mans recull l'experiència d'un grupat d'alumnes de la Universitat de les Illes Balears (UIB) que han fet pràctiques en països empobrits. Empobrits econòmicament, matisarien bona part, si no tots, dels i les alumnes de la UIB que han participat en aquest tipus d'experiència. I és que un dels descobriments més importants que han fet ha estat la riquesa dels països i de les seves gentes. I amb aquest descobriment han après que els països pobres en realitat són rics, que les seves terres són fèrtils i els seus pobles savis, però que, malgrat això, moltes persones són analfabetes i no tenen accés a serveis de salut, molts de nins i nines treballen des de ben petits... I, a més, aquestes persones, aquests nins i nines tenen nom i, de vegades, llinatges i han compartit amb els nostres estudiants i estudiantes històries, somnis i esperances personals i col·lectives.

I això, segons que podreu observar al llarg del llibre, i segons el mateix testimoni dels que l'escriuen, els ha fet canviar moltes coses: des de les concepcions sobre els països en els quals han fet l'estada fins a la seva manera d'abordar les relacions i les experiències vitals un cop han tornat.

Per mi, que som educadora, és un motiu d'enorme satisfacció poder ser partícip de les experiències que aquí s'expliquen, si més no presentant aquest llibre. Crec que un dels reptes de l'educació en general i de l'educació universitària en particular és l'educació dels valors i de les actituds. I els nostres estudiants i estudiantes ens mostren que això és possible i que les pràctiques en països (perdó) empobrits són un bon instrument per fer-ho.

Per acabar, abans de donar pas al capítol primer, he de dir que les experiències que figuren al llibre són només una part de les realitzades amb el suport del Programa de beques de pràctiques en matèria de cooperació al desenvolupament que es fa en el marc del conveni entre el Govern de les Illes Balears i la UIB. Aquest programa es va iniciar durant el curs 2001-2002 amb deu beques, per al curs 2004-2005 en compta trenta-dues i és l'embrió i l'impuls d'altres activitats en l'àmbit de la cooperació al desenvolupament, com ara exposicions, seminaris i projectes específics de caire més global.

Francesca Salvà
Vicerectora de Relacions Exteriors de la UIB

LA PARTICIPACIÓ I EL DESENVOLUPAMENT

Pressuposts participatius de Porto Alegre.
Una eina de desenvolupament ecològic

Presentació de l'experiència

Alexandre Duran, un alumne meu de Ciències Empresarials interessat en l'economia ecològica, va tenir l'oportunitat de fer una estada a Porto Alegre, al sud del Brasil, per fer el seu projecte de final de carrera. La ciutat que el va rebre era molt diferent a la idea que se n'havia fet, tal vegada per culpa de la visió estereotipada que es té del Brasil. En arribar es va trobar amb alguns problemes inicials, però com que de tot se n'aprèn, i més dels viatges, de tot això va adquirir noves experiències personals i va conèixer molta gent d'arreu del món. A més, va aprendre una nova llengua. En termes generals n'Àlex va tornar molt satisfet després de quatre mesos i de ben segur que repetiria una experiència semblant.

Si ens concentram ara sobre el treball, el tema d'estudi es basava en la forma d'administració pública innovadora que allà s'està fent i que tanta fama els dona en els ambients acadèmics, a part dels Fòrums Socials Mundials. Fent una ullada dins Internet, el tema pareixia ja ple d'estudis i saturat de lloances pels seus bons resultats, sobretot per als més pobres. Però tal vegada es podia anar un poc més enllà i observar si una major autoadministració podia fer que els resultats fossin més ecològics. Per ecològics entenem principalment que mantinguin un equilibri amb els recursos emprats i la reposició d'aquests, no tan sols a nivell local, sinó global. Per això, calia

veure'n molts d'aspectes, comparar moltes dades no tan sols econòmiques, observar-ne els comportaments i veure quines eren les actituds de les persones que estaven dedins dia rere dia.

L'estudi sobre el pressupost participatiu ens diu que és una forma de democràcia gairebé directa. Els ciutadans que habiten en una determinada zona de la ciutat decideixen, per voluntat pròpia, quines són les seves prioritats en la utilització de la totalitat dels recursos públics i voten sobre el conjunt d'accions que pot desenvolupar el poder públic. És una forma semidirecta de democràcia, perquè no exclou formes de representació delegada dins el mateix procés, però sempre sotmesa a la voluntat dels votants de cada zona. No obstant això, els pressuposts participatius, en establir el permanent contacte entre els representants i els representats, atorga major valor a la democràcia representativa donant-li el sentit de vetllar per l'atenció de les decisions preses pels representants.

La participació en aquest procés és voluntària i universal: qualsevol ciutadà, associat o no a organitzacions (polítiques, religioses, veïnals o d'altres) pot prendre part del procés i ho fa de manera igualitària. Tot ciutadà que hi participa té dret de vot, el mateix pes en l'elecció de prioritats i no té ningú el lloc assegurat en les formes de representació

delegada. Segons les dades, la participació és petita en relació amb la població total, però no deixa d'augmentar any rere any. És un procés deliberatiu i transparent, les decisions que s'hi prenen són documentades, amplament divulgades i estrictament complides. La documentació de les decisions i la prestació de comptes anual (pública) sobre la situació en què es troba l'execució de les decisions permeten que s'enllesteixi de forma objectiva el control social sobre el govern. Aquesta és la via alternativa de desenvolupament, de combat de la corrupció, de correcció de desigualtats, d'aprofundiment democràtic que l'ONU ha reconegut positivament. Important era, aleshores, conèixer aquest instrument així com també observar-ne els resultats i evidenciar en certa forma l'evolució ecològica de la ciutat com un tot. Es parteix d'una visió que es pot denominar d'economia ecològica o de política ecològica, però no es tracta d'una ecologia només ambiental, sinó humana. Inclou, aleshores, aspectes socials, polítics, ambientals i econòmics interrelacionats.

El treball es desenvolupa principalment a través del coneixement social, econòmic i mediambiental de la ciutat de Porto Alegre, de l'Estat al qual pertany (si ho extrapolam a Espanya, seria semblant a una comunitat autònoma) i del Brasil. Segons tota la informació recopilada i fonamentat amb diverses teories sobre la necessitat d'una anàlisi holística de la ciutat i una breu revisió de la relació entre desenvolupament urbà, pobresa i medi ambient s'explica quin són els efectes dels processos de decisió dels pressuposts participatius fins a la implantació de les polítiques municipals en sec-

tors molt concrets i lligats a elements ecològics i/o ambientals com són el transport públic, aigües i clavegueram, energia, residus sòlids i medi ambient en general. Com que el pressupost es considera com la principal eina i manifestació de l'activitat pública, s'intenta comprovar si una major participació, a través d'una democràcia semidirecta, pot conduir a polítiques més ecològiques. És a dir, que el desenvolupament econòmic, la redistribució i altres objectius en principi només econòmics acaben fomentant un desenvolupament també ecològic. Per aquest motiu es va optar per una anàlisi de les polítiques i els resultats dels departaments municipals amb major impacte ecològic o que tenen una relació estreta amb la qualitat de vida ambiental. Convenia, doncs, analitzar les conseqüències sobre la població i el medi ambient de les polítiques públiques amb una visió no sols econòmica. A més, la qualitat ambiental és un bé públic i l'autoritat pública té l'obligació de vetllar pel seu bon estat i ús.

I, després de tot això, les conclusions pareixen interessants. No tan sols s'hi aprecia un desenvolupament econòmic, una redistribució més igualitària dels recursos públics, una reducció del clientelisme i de la corrupció, sinó que el fet que les mateixes persones puguin decidir com s'utilitzen els recursos afavoreix una nova responsabilitat també sobre el medi ambient, que és el seu en última instància.

Carles Manera
Catedràtic d'Història Econòmica
Departament d'Economia Aplicada (UIB)

Pressuposts participatius de Porto Alegre.

Una eina de desenvolupament ecològic

Alexandre Duran i Grant

Introducció

Durant l'hivern austral de l'any 2003 vaig tenir l'oportunitat, gràcies a la beca de la Direcció General de Cooperació al Desenvolupament del Govern de les Illes Balears, d'anar a la ciutat de Porto Alegre per realitzar el meu treball acadèmic com a projecte de final de carrera. Porto Alegre ja té un reconegut prestigi dins els àmbits de ciència política i econòmica gràcies a la innovadora forma de gestió pública que s'hi duu a terme des de fa quinze anys i que està donant bons resultats cap al desenvolupament i com a sortida del pou de la pobresa de molta gent. Aquesta política pública innovadora són els anomenats pressuposts participatius (OP) que impliquen un nou pas cap a la democràcia participativa. No obstant això, hom es pot demanar fins a quin punt aquests nous mètodes també suposen un desenvolupament sostenible i ecològic exportable a altres regions. Així, una vegada que em vaig proposar d'anar-hi, vaig considerar que per completar la meva formació en Ciències Empresarials i Econòmiques havia de realitzar un petit estudi *in situ*, fins allà on les meves capacitats em permetessin, amb el qual pogués conèixer aquesta alternativa des d'una visió més ecològica. En les pàgines

següents es troba un petit resum del treball, la realització del qual he d'agrair a tots aquells que em varen rebre tan afectuosament en terres tan llunyanes i em varen ajudar a realitzar-lo.

Porto Alegre, Brasil i les seves principals característiques

Porto Alegre és una ciutat d'1.360.590 habitants, capital de l'Estat de Rio Grande do Sul, al sud del Brasil. Amb els anys s'ha constituït en el centre d'una regió metropolitana de 28 municipis que posseeix més de 3,6 milions d'habitants composta per descendents de 25 ètnies. La major part de la població està formada per immigrants de municipis de l'interior de l'Estat, on conviuen famílies d'arrels principalment portugueses, italianes i alemanyes. El seu accelerat creixement poblacional en les dècades dels setanta i vuitanta combinat amb una forta concentració de renda conduí al resultat que prop d'una tercera part de la població s'assentàs sobre àrees amb elevades mancances d'infraestructura. Aquesta representa la població exclosa i marginada que fins fa poc no tenia veu.

L'índex de Gini és una mesura del grau de

desigualtat entre la proporció més rica de la població i la més pobre.

Porto Alegre presentava un índex de Gini el 1998 de 0,51. Aquest és un dels trets més característics de la societat brasilera, una distribució molt desigual de la renda. A l'informe sobre desenvolupament humà de l'ONU de 2002, Brasil presentava un índex de 0,607 i només cinc països tenien una distribució més desigual, tots ells africans. Espanya presenta un nivell de 0,325 i els Estats Units estaven en 0,4.

L'Índex de Desenvolupament Humà (IDH) és una altra mesura promoguda per l'ONU que es basa en tres dimensions per al seu càlcul i que per la seva importància per a la capacitat de les persones i de la societat poden representar un índex de la qualitat de vida. Les tres dimensions són: l'esperança de vida en néixer, l'educació i el PIB per capita. No obstant la desigualtat i el panorama inicial de pobresa, Porto Alegre presenta dins el context brasiler un nivell de vida millor que altres grans ciutats del país i dins el mateix Estat. Quant a l'Índex de Desenvolupament Humà, Porto Alegre és el municipi amb millor coeficient de les grans capitals i cinquè entre els més de 5.500 municipis del Brasil (ONU 1991). Val a dir, també, que Brasil és el país llatinoamericà que més ha augmentat el seu IDH en la darrera dècada. La base principal d'aquest nivell relativament alt a Porto Alegre es deu a l'expectativa de vida, que se situa en 71,4 anys (66,2 anys per als homes i 76,2 anys per a les dones). Des de 1991 ha tingut constantment el nivell de vida més alt de totes les àrees metropolitanes brasileres. En el context de crisi actual que afecta tants

països de renda baixa o mitjana que mantenen alts nivells de pobresa, desocupació i corrupció en les grans ciutats sud-americanes, el progrés de Porto Alegre està lligat fortament a la forma en què la ciutat ha estat administrada en els darrers quinze anys. Els darrers quatre governs municipals a Porto Alegre s'han identificat amb l'*Administração Popular*, les principals característiques de la qual inclouen l'adopció de tècniques per a la democràcia participativa, un alt nivell de participació ciutadana en el destí del pressupost municipal, la reorientació de les prioritats públiques a través de l'opinió dels ciutadans, la integració de les polítiques de gestió mediambiental públiques i la regeneració dels espais públics.

El PIB per capita de Porto Alegre se situava en 2.583 \$ el 2002 (Espanya 14.150 \$, Brasil 2.915 \$). Però aquesta distribució per mitjana oculta el fet que més amunt s'indicava de la gran desigualtat entre classes. De fet, entre 1990 i 2001 al Brasil el 9,9% de la població viu per davall d'un dòlar diari i el 23,7% per davall de dos dòlars diaris. Porto Alegre és una ciutat eminentment dedicada al sector serveis. Les seves activitats estan principalment dedicades al sector comercial i de serveis relacionat amb les activitats agrícola, ramadera i industrial, que són les fonts de l'Estat de Rio Grande do Sul.

En general, el Brasil ha d'afrontar una sèrie de grans desafiaments socioeconòmics, dels quals Porto Alegre tampoc no fuig. Se centren en tres grans punts:

- L'extrema concentració de renda (un índex de Gini molt alt).

- Grans desigualtats també entre les grans regions del país (sud més desenvolupat que el nord).
- L'existència de grans parts de la població que sobreviuen per davall del llindar de la pobresa.

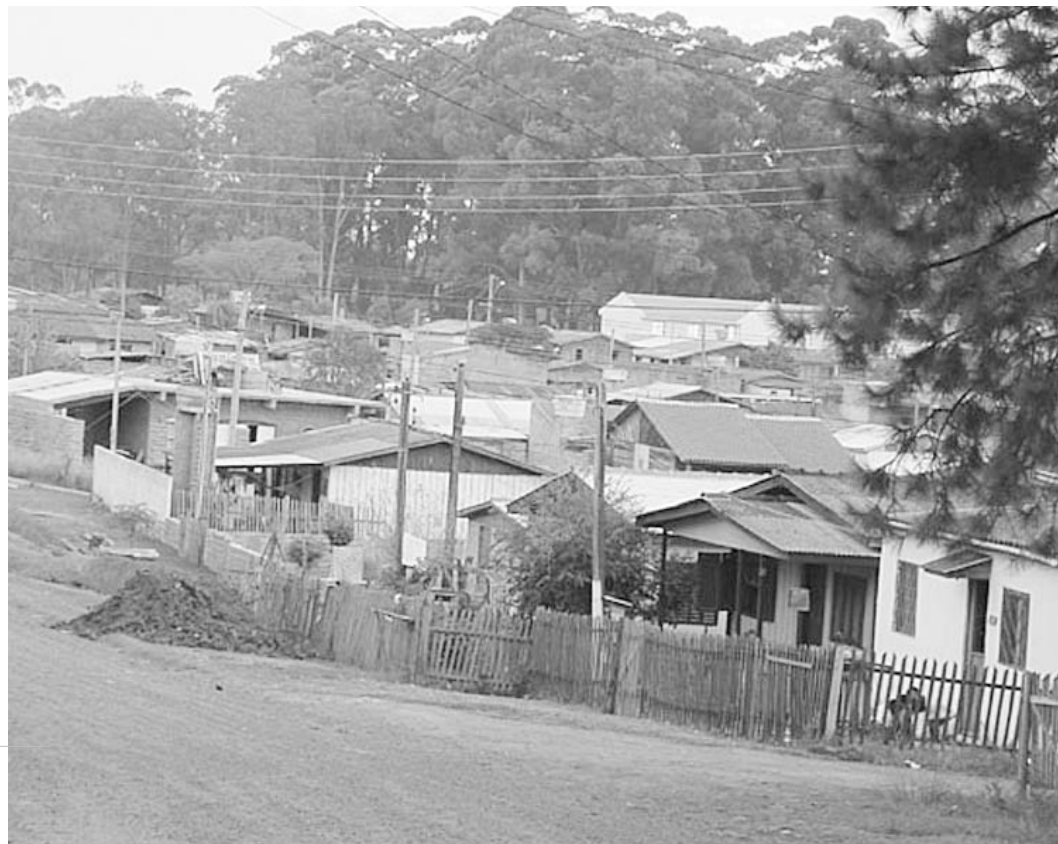
Quant a l'atur, la regió metropolitana de Porto Alegre presentava una taxa de desocupació del 16,6% de la població activa. No obstant això, un informe revelava que la població no blanca (negres, indis, mulatos) tenia una taxa d'atur (22,7%) major que la població blanca (14,9%) a Porto Alegre. El mateix informe indicava que la població blanca brasilera gaudia d'una qualitat de vida més gran que la població no blanca. L'IDH «blanc» de 1998 se situava en 0,796 mentre que l'IDH «no blanc» romania en 0,680. La població activa de Porto Alegre és majoritàriament treballadora per compte aliè. Si sumam els treballadors més els funcionaris públics, tenim que el 65% de la població cobra un salari fix a final de mes.

Quant al nivell educatiu, els ciutadans de Porto Alegre tenen per mitjana una formació major segons el nombre d'anys que la mitjana federal o estatal. La població adulta alfabetitzada arriba fins al 94,77%, que es pot considerar un nivell relativament alt. El percentual de la població que ha estudiat més de vuit anys és de 33,4% a Porto Alegre (Brasil 25,7%). Aquest fet es pot explicar també perquè en les ciutats és on se solen concentrar majoritàriament les persones amb formació de grau superior així com també les famílies de més alta renda que poden mantenir fills a l'escola. Per altra banda,

el Brasil és un país amb bona part de la seva activitat centrada en els sectors agrícola, ramader i miner i aquests sectors són intensius en mà d'obra no qualificada.

Un dels greus problemes, si no el més greu, a què s'enfronta l'administració en totes les grans ciutats del Brasil és el de la gran proporció de la població que viu en condicions precàries i sense serveis públics bàsics. Una parcel·la considerable de la població viu en una posició estructural d'exclusió social, configurant-se una nova categoria de pobresa urbana amb unes implicacions socials, polítiques i culturals imprevisibles. Porto Alegre i la regió metropolitana, encara que presentin indicadors socials que les distingeixen positivament en comparació amb les altres regions del país, no queden al marge de les conseqüències oriündes de les profundes transformacions en l'estructura socioeconòmica del país dels darrers anys. Per atendre el creixement demogràfic i la pressió social i política per habitatges, la creació de les viles de *favelas* (barraques) fou una solució urgent, mentre es preveia la futura instal·lació d'infraestructura per part de l'ajuntament, però amb trasllat dels costos cap als propietaris. La proliferació de situacions irregulars de viles en la perifèria determinà un quadre d'ocupació caòtica de l'espai urbà a partir de la dècada dels cinquanta, format per barraques mal equipades o sense cap tipus d'equipament públic. Amb l'èxode rural es va esdevenir una extrema polarització de l'estructura de propietat, l'apropiació de terres verges, un augment de la desocupació dels habitants de les viles i les dificultats de l'Estat de dotar-les d'infraestructura de transport o energia elèctrica.

Zona de *favelas* de Gravataí, a la regió metropolitana de Porto Alegre

A partir de 1964, els batlles passaren a ser nomenats pel govern militar, dins la política del nou règim. El règim dictatorial va dirigir les seves polítiques urbanes bàsicament a partir de patrons tecnocràtics de gestió en què els actors populars no eren reconeguts com a subjectes portadors de drets ni com a interlocutors legítims per a la negociació de les seves demandes davant el poder públic. La ciutat irregular i informal va créixer a taxes de 8 o 9% per any, mentre que l'altre Porto Alegre, legal i formal, només va créixer anualment a 1,9%. El resultat fou que l'any 1991 més del 33% de la població vivia en els populars barris de *favelas* o *vilas*, com s'anomenen a Porto Alegre.

Quant a la nova distribució de poder, el Brasil, com a República federal, es divideix en els nivells federal, estatal i municipal. El creixent paper de les administracions municipals és bastant recent. En les darreres dècades, més de 5.500 municipis han rebut competències i àrees d'acció que abans només eren administrats pel govern estatal o federal, com sanitat, medi ambient, educació, etc. La descentralització d'aquestes competències fou causada per la nova Constitució federal de 1988 i també pels significatius moviments socials i populars que dugueren a la reinstauració de la democràcia el 1984 després de vint anys de Dictadura militar. Emperò, la combinació de crisi social creixent sense aturar, majors com-

---

petències dels governs locals, manca de recursos i el retard en la planificació i gestió urbana i mediambiental, han culminat en una situació de desintegració social, ruptura i pèrdua de civilitat a les ciutats brasileres sense precedent en la seva història com a República.

Des d'un altre punt de vista, el que s'interpreta com a crisi d'Estat s'ha vist com un fenomen de paràlisi decisòria, és a dir, una falta d'iniciativa política de l'Estat. En aquest cas la governabilitat es veu com una condició d'equilibri entre les demandes de la societat i la capacitat del govern d'administrar-les i atendre-les. La crisi o situació d'ingovernabilitat seria el resultat d'una incapacitat de resposta per part de l'Estat per raó d'un baix nivell de desenvolupament institucional de la societat, que és el cas dels països en desenvolupament, on hi ha una expansió desproporcionada de les demandes sobre el govern. La sortida proposada en la darrera dècada per als països llatinoamericans va ser la contenció de les demandes, la reducció de la participació popular i la concentració del poder de l'Estat mitjançant polítiques neoliberals.

Els objectius del viatge

La ciutat de Porto Alegre s'està convertint en paradigma d'una nova cultura política de gestió pública que s'estén arreu del món i no procedeix, precisament, de la part del món més rica. Això ens indica que es pot aprendre dels més pobres sobre una altra via per dur la *cosa pública*. Aquesta via alternativa de desenvolupament, de combat de la corrupció, de correcció de desigualtats, d'aprofundiment democràtic és l'objectiu del tre-

ball. Un il·lustre filòsof deia que per combatre els problemes de les democràcies com la corrupció o les desigualtats s'ha de radicalitzar la democràcia, és a dir, més democràcia. I això anava a comprovar.

Així les coses, la més important i amplament coneguda tècnica per a la democràcia participativa adoptada a Porto Alegre és el pressupost participatiu (OP —*orçamento participativo*) iniciat el 1989. La configuració del pressupost participatiu ha canviat completament el patró tradicional d'acostament que caracteritza encara la majoria d'administracions públiques al Brasil. L'any 2000, el procés participatiu va involucrar aproximadament 30.000 ciutadans, assegurant així que les intervencions públiques es corresponen amb les prioritats de la població amb total transparència. El principal objectiu del treball fou presentar precisament el funcionament d'aquesta novetat en la gestió del principal instrument de l'administració municipal que ara per ara s'ha estès a 103 municipis brasilers, grans i petits. Pels seus importants resultats contra la pobresa i com a instrument de participació popular, l'OP és referència per a la resta del món. L'ONU i el Banc Mundial l'han reconegut com un exemple d'èxit d'acció comuna entre govern i societat civil. Així, l'experiència ha aconseguit sortir de les fronteres per ser adoptada en importants municipis com Saint-Denis (França), Rosario (Argentina), Montevideo (Uruguai), Rubí (Barcelona), Toronto (Canadà) o Brussel·les (Bèlgica). Però no tan sols es tractava de conèixer-ne el funcionament, sinó també de realitzar-ne una petita anàlisi crítica des d'una perspectiva del que podríem considerar economia ecològica o ecologia

política. Important era, aleshores, conèixer aquest instrument, així com també observar-ne els resultats i evidenciar en certa forma l'evolució ecològica de la ciutat com un tot.

Descripció de l'experiència

El treball es va desenvolupar principalment a través de diverses entrevistes a responsables municipals, recerca de dades estadístiques i diverses lectures del context social i econòmic de Porto Alegre i del Brasil. Es varen adoptar diverses teories que fonamenten la necessitat de l'anàlisi ecològica de la ciutat i una breu revisió de la relació entre desenvolupament urbà, pobresa i medi ambient. D'aquesta forma s'explica el procés dels OP i s'analitzen les polítiques municipals en sectors molt concrets i lligats a elements ecològics i/o ambientals com són el transport públic, aigües i clavegueram, energia, residus sòlids i medi ambient. Com que el

pressupost es considera com la principal eina i manifestació de l'activitat pública, es va intentar comprovar si una major participació, a través d'una democràcia semidirecta, pot conduir a polítiques més ecològiques. És a dir, que el desenvolupament econòmic, la redistribució i altres objectius formin part d'un marc ecològic.

Es parteix d'una visió que es pot denominar d'economia ecològica o de política ecològica, però no es tracta d'una ecologia només ambiental, sinó humana. Inclou, aleshores, aspectes socials, polítics, ambientals i econòmics. L'ecologia es basa en coneixements de diverses ciències. El medi ambient és, per altra banda, només una construcció social. Diverses cultures i diversos grups socials, en diferents moments històrics, han fet representacions diferents de quines són i quines haviem de ser les relacions entre els humans i la naturalesa i les han denomi-

Reunió de l'OP.
Diari Zero Hora.

---

nades medi ambient. Per aquesta raó, davant els problemes creats pel desenvolupament convencional sobre el medi ambient, sorgeix una necessitat de tenir-ne una visió holística, interdisciplinària o d'unió amb les altres ciències. Per aquest motiu es va optar per una anàlisi de les polítiques i els resultats dels departaments municipals amb major impacte ecològic o que tenen una relació estreta amb la qualitat de vida ambiental. Convenia, doncs, analitzar les conseqüències sobre la població i el medi ambient de les polítiques públiques amb una visió no tan sols econòmica. A més, la qualitat ambiental és un bé públic i l'autoritat pública té l'obligació de vetllar pel seu bon estat i ús.

També es tractava de veure si s'està reparant una injustícia ambiental històrica amb els pobres: el mecanisme pel qual societats desiguals, des del punt de vista econòmic i social, han destinat més càrrega dels danys ambientals del creixement econòmic a les poblacions de baixa renda, als grups socials discriminats, a les minories ètniques, als barris obrers o a les poblacions marginades i vulnerables. És a dir, es tractava d'observar si es dóna una redistribució economicocològica.

Breu descripció dels pressuposts participatius (OP)

El pressupost participatiu (OP) és una forma de democràcia directa. Els ciutadans que habiten en una determinada zona o que estan organitzats per interessos temàtics decideixen, per voluntat pròpia, quines són les seves prioritats en la utilització de la totalitat dels recursos públics, considerant el conjunt d'accions que pot desenvolupar el poder

públic a través del poder executiu. Aquest procés, no obstant això, no exclou formes de representació delegada, ans al contrari, les té dins el mateix procés. L'OP, en establir el permanent contacte entre els representants i els representats, atorga major valor a la democràcia representativa, la revigoritza i permet retornar-li el sentit de vetllar per l'atenció de les decisions preses pels representants.

La participació en aquest procés és voluntària i universal: qualsevol ciutadà, associat o no a organitzacions (polítiques, religioses, veïnals o d'altres) pot prendre part del procés i ho fa de manera equànime. Tot ciutadà que hi participa té dret de vot, el mateix pes en l'elecció de prioritats i no té ningú el lloc assegurat en les formes de representació delegada. L'OP ha de ser un procés deliberatiu i transparent, les decisions que s'hi prenen han de ser documentades, amplament divulgades i estrictament complides. La documentació de les decisions i la prestació de comptes anual (pública) sobre la situació en què es troba l'execució de les decisions permeten que s'executi de forma objectiva el control social (inspecció i acompanyament) sobre el govern.

El procés de l'OP, les seves regles de funcionament i de representació són establertes, de manera autònoma, per qui hi participa. L'OP s'autoregula, amb el que se'n facilita el constant perfeccionament des del punt de vista dels qui el construeixen en la pràctica i garanteix l'autonomia de la societat davant l'Estat. Permet, d'aquesta forma, que s'efectui amb plena llibertat el control social de les accions estatals i es desenvolupi un procés de cogestió de la ciutat.

Conclusions del treball

Els resultats més significatius obtinguts des de la implantació dels pressuposts participatius són ben encoratjadors de cara a un millor desenvolupament humà:

1. De 1989 a 1996 el nombre de cases amb accés als serveis d'aigua augmentà del 80% al 98%.
2. El nombre de nins matriculats en les escoles públiques es va doblar.
3. En els barris més pobres, devers 30 km de carrers varen ser pavimentats anualment des de 1989.
4. És una opinió generalitzada que ha augmentat la transparència i s'ha reduït la corrupció.
5. En part també gràcies a la major transparència, que afecta la motivació a pagar els tributs, l'ingrés per impostos va augmentar prop del 50%.
6. El pressupost participatiu ha ajudat a igualar ingressos i despeses municipals. Els dèficits fiscals gairebé no han existit fins als dos darrers anys.
7. Iniciació d'un profund procés d'*accountability* o control social de la població amb la sistemàtica ampliació de la participació popular.
8. El pressupost participatiu va permetre identificar quines de les demandes haurien de ser prioritàriament ateses. Així permet produir un canvi de prioritats en relació amb

aquelles establertes pels governs anteriors a l'*Administração Popular* i rescatar una part del deute social.

9. Aprofundiment democràtic i desenvolupament polític i social, perquè:

- Expressen el que ells consideren com els problemes principals que la ciutat afronta.
- Democràticament donen prioritat als problemes que ells acorden que mereixen una major atenció.
- Decideixen, amb l'ajuda dels tècnics del Gabinet de Planificació del batlle, quins són els programes més factibles i eficients segons els costos i, per tant, mereixedors d'inversió.
- Prenen la decisió final si la inversió ha de ser aprovada.
- Repassen l'èxit i les errades del programa d'inversions per formar les seves decisions per a l'any següent.

10. Acompliment de l'objectiu de redistribució econòmica i social. Considerant que l'OP és el resultat principalment de la mobilització de les poblacions habitants en les àrees amb habitatges precaris, en situació irregular i/o clandestina, efectivament s'ha donat un procés redistributiu econòmic o, més acuradament, en inversió pública. Es tracta d'una redistribució cap a les zones pobres des del moment en què els impostos els paguen en major proporció les classes de renda més alta i la despesa, a través de l'OP, es concentra en els barris de renda baixa. Les inversions han estat redirigides principalment a la perifèria amb més problemes.

11. Acompliment de certs objectius ambien-

tals. Els temes més recurrents per la població són eminentment els que estan relacionats directament amb la vida quotidiana dels habitants. Aquests són la pavimentació de carrers, l'aigua, la salut, l'habitatge, l'educació, etc. Els temes profundament vinculats amb el medi ambient, com el sanejament mediambiental, no entren en les prioritats dels més pobres. Però no vol dir que els projectes demandats no tinguin un alt grau de desenvolupament ambiental. Les associacions de veïnats es reunien els anys vuitanta per lluitar principalment per l'extensió del subministrament d'aigua i per l'ampliació de les línies d'autobús a les regions perifèriques. La pavimentació inclou la xarxa de clavegueram, la canalització o la depuració de les aigües residuals. L'educació primària implica l'alfabetització i que les dones puguin deixar els fills a les escoles i anar a treballar. Les reunions temàtiques de temes socials i econòmics també decideixen sobre temes ambientals com els projectes en unitats de triatge per al reciclatge de residus sòlids, que és considerat com de desenvolupament econòmic perquè crea llocs de treball. El llenguatge de la comunitat ciutadana pot no ser científic ni tècnic, però les seves lluites socials tenen sens dubte un contingut ecològic. A través de l'OP s'han canalitzat les demandes històriques més directes. Els temes ambientals són nous, només des dels anys vuitanta començà a haver-hi un moviment ecologista, però el moviment ambientalista és bàsicament de classe mitjana.

Altres consideracions

1. Responsabilitat tributària, representativitat i control social. La gent que hi par-

ticipa principalment és de classe mitjana baixa i baixa. Les classes alta i mitjana alta no hi participen pràcticament i els sectors més pobres entre els pobres tampoc. La seva preocupació principal és aconseguir alguna cosa per menjar aquell dia. La participació activa de la població en l'OP és percentualment petita en relació amb el nombre total d'habitants de la ciutat. Tot i això no disminueix la legitimitat i representativitat d'aquesta forma de gestió del pressupost. Una de les funcions de la democràcia participativa (que és voluntària) és justament reequilibrar la històrica asimetria d'accés al poder de l'Estat, establint igualtat de condicions de participació en les decisions. La democràcia representativa consolidada als països de capitalisme avançat pateix de mals profunds, tals com el descrèdit en la política, l'apatia dels ciutadans, el distanciament cada vegada major entre governants i governats. Per això, es justifica la necessitat de crear formes contemporànies de perfeccionament del sistema de representació que funcionin com a correctius de la representació i com a forma d'efectuar la «publicització de l'Estat» i el seu control social.

2. Esfera pública. Nova esfera pública de cogestió dels recursos, on es canvien les regles del joc que defineixen les formes de legitimació del poder, canvis aquests que passaren a bloquejar i a contraposar-se a les pràctiques polítiques tradicionals d'accés clientelista. Emperò els patrons de clientelisme típics del passat s'han transformat en un altre tipus de clientelisme, aquesta vegada partidari o «de quadres» i que està bloquejant el potencial del procés en impedir que altres interessos s'endinsin en els espais.

Una gran part dels participants en les reunions són representants d'associacions. Tenen una major implicació en la societat i la seva situació ideològica sol estar esbiaixada cap a l'esquerra. Això provoca que el procés pugui no assentar-se definitivament.

3. Objectius de qualitat de vida.

Reducció de la pobresa. L'objectiu principal que pretén l'OP, la redistribució o reducció de la pobresa, es pot afirmar que està sent acomplert. Hi ha molts d'aspectes que demostren que és una forma eficient d'arribar als drets socials urbans necessaris per a una millor qualitat de vida i l'èxit amb què també s'implanta en molts d'altres municipis pareix indicar que no és únicament gràcies a aspectes puntuals de Porto Alegre.

És un model exportable a contextos ben diferents. Però si no es té consciència dels problemes globals, un accés a millors condicions de vida mitjançant polítiques públiques pot dur a patrons de consum privat depredadors (augment de consum d'energia, intensificació de l'ús de vehicles, consum de territori, etc). Per tant, depèn en un grau molt importat de la qualitat de les polítiques públiques i la seva responsabilitat. L'experiència de Porto Alegre pareix demostrar que la participació limitada als marcs del pressupost públic no és suficient per a l'enfrontament de les desigualtats urbanes. Sense la comprensió del procés específicament urbà, territorial, de producció de desigualtat i concentració de renda, es corre el risc de caure en la trampa de l'eterna manca de recursos per a inversions en infraestructura i equipaments, sense atemptar contra la lògica perversa de producció

d'aquestes mancances i posterior apropiació privada de les inversions públiques.

4. Eina de desenvolupament ecològic: educació ambiental.

En vista de l'anàlisi realitzat sobre els departaments i les polítiques l'OP es podria veure com una eina de desenvolupament sostenible ecològic, ja que veu la ciutat com un tot. El més eficaç s'ha demostrat que és sempre l'educació ambiental per modificar pautes i valors ambientals i l'OP té un enorme potencial de tornar-se en una escola informal. La presa de decisions que atenen les qüestions de polítiques públiques ambientals han de tenir en compte el conjunt de la població, tant per raons democràtiques com perquè sense la seva participació les iniciatives tendiran al fracàs. D'aquí que el procés d'inclusió de la població és fonamental. I l'OP pot ser una eina de gran vàlua per al desenvolupament ecològic humà.

5. Medi ambient local i global.

En general, hem pogut veure que l'Ajuntament ha anat implementant una política de reducció dels impactes ambientals i que l'OP té un important paper en aquestes polítiques. La consciència dels problemes ecològics tant locals com globals no és percebuda per gran part de la població, però progressivament està entrant en l'agenda. Les crítiques es basen en el fet que també gran part de la millora no prové de l'OP, sinó de la iniciativa pròpia de l'equip de govern, que té una preferència i major sensibilitat cap a aquests problemes. Per altra banda, no es pot responsabilitzar el govern municipal per la majoria dels problemes ambientals, perquè aquests no tenen únicament una solució institucional a nivell local. És necessària una

---

voluntat de canvi a nivells federals i estatals. I per ara no s'observen moviments importants en aquest sentit.

6. Capital social i nou aprenentatge. Un dels fets diferencials que s'esmenten que marquen l'èxit de la instauració dels OP a Porto Alegre és que ja existia una formació de lluita i descentralització, és a dir, gent preparada per entendre el complex procediment de les associacions. Però l'OP mostrà un nou estadi en l'articulació de les classes populars, caracteritzat per l'augment del «capital social» acumulat per aquelles i revelat pel procés d'ampliació quantitativa i

qualitativa de l'associacionisme comunitari, així com per la formació d'una cultura cívica crítica. Va permetre la universalització de l'expressió de múltiples i diversificades identitats socials i opinions que no reduïen l'individu a representant d'una classe social. A més d'això, aqueixa forma de participació oberta a qualsevol individu desestimulà la tendència de burocratització i de formalisme de la representació per les entitats.

L'OP requereix polítiques adequades per promoure la transparència, la informació i la capacitat tecnopolítica de la població. Altres, expressant concepcions politicoideo-

Carrer de faveles reformat

---

lògiques elitistes, invoquen la incapacitat del poble per proposar o fins i tot acceptar solucions que tinguin per objectiu atacar els problemes més amplis de la ciutat, atès el desconeixement tècnic i el caràcter localitzat de la seva acció.

Podem concloure, a pesar de casos puntuals com aquest, que l'OP ha tingut un impacte positiu en l'habilitat dels ciutadans per respondre als desafiaments organitzadament, com a comunitat, i en la capacitat de treballar de forma conjunta per millorar l'administració pública i, consegüentment, la qualitat de vida de la ciutat.

Conclusions de l'experiència

Finalment, només em caldria dir que l'experiència tant personalment com acadèmicament fou molt constructiva. Ja el simple fet d'instal·lar-me tot sol durant uns mesos en un país tan llunyà resulta molt edificant. Hom ha d'aprendre la llengua (en el cas del portuguès no és gaire difícil, però requereix un esforç), fer-se conèixer a altres persones i crear noves amistats, arribar a conèixer els costums locals, i s'han de viure, inevitablement, milers de petites anècdotes que fan que cada dia sigui molt diferent, un repte diari d'adquisició de nous coneixements vitals. Per altra banda, els contrastos entre les dues societats, la de Rio Grande do Sul i la illenca, és un fet que ajuda a obrir les finestres per veure l'exterior, adonar-se de la magnitud dels problemes en altres parts del món i a relativitzar els propis. Així mateix, l'intercanvi cultural també serveix per rompre amb els tòpics i generalitzacions que tant de mal poden fer a causa de la ig-

norància, especialment amb els pobres.

És, sense cap dubte ni un, una experiència recomanable per a tothom.

2

ELS FONAMENTS PER A L'ENSENYAMENT

Construcció de dues
seus universitàries a Bolívia

Presentació de l'experiència

L'experiència de pràctiques dels alumnes dels estudis d'Arquitectura Tècnica Javier Ruiz i Irene del Valle a Bolívia s'ha realitzat patrocinada per la Direcció General de Cooperació al Desenvolupament del Govern de les Illes Balears.

Malgrat que aquestes pràctiques s'han realitzat en el marc del conveni de col·laboració entre la Conselleria de Presidència i Esports del Govern de les Illes Balears i la Universitat de les Illes Balears en matèria de cooperació al desenvolupament, la seva organització ha estat diferent a la resta de pràctiques, atès que era el primer any de la posada en marxa dels estudis d'Arquitectura Tècnica a la UIB, la qual cosa feia difícil la programació d'aquest tipus d'experiències; per aquest motiu i atenent la coordinació d'activitats que es poden realitzar entre les universitats, el programa de pràctiques es va realitzar de forma coordinada amb la Universitat Politècnica de Catalunya. Així, tots dos estudiants de la UIB hi varen anar conjuntament amb els estudiants de la UPC.

En línies generals el propòsit d'aquest tipus d'experiències és que l'alumnat pugui adquirir la capacitat de fer una anàlisi crítica sobre les necessitats i desigualtats existents en el món actual i concretament al país que visiten i valorar la importància d'elaborar projectes i intervencions interdisciplinàries. Igualment s'afavoreix la reflexió i la comprensió sobre la diversitat cultural, el desenvolupament humà i econòmic, la justícia i el medi ambient dels països empobrits.

D'altra banda, i específicament en aquestes pràctiques, es va plantejar que els estudiants aprenguessin tècniques de construcció sostenibles i de baix cost, aportant els recursos i les eines necessàries per enfortir l'educació pública en aquesta regió boliviana. La durada d'aquestes pràctiques va ser de dos mesos i es varen realitzar a les regions de San Ignacio de Velasco i a San Carlos de Sapoco l'any 2003.

Sens dubte, per a tots dos estudiants ha estat una experiència del tot gratificant, tal com queda reflectit amb les descripcions de les seves experiències, tant a nivell personal com a nivell del seu aprenentatge tècnic i cultural. L'experiència viscuda en aquestes pràctiques els ha permès, per una banda, comprendre i aprendre la importància d'adaptar la tecnologia al medi i cultura on s'ha de realitzar l'activitat per tal de fer construccions sostenibles per al país i, per una altra, els ha aportat una visió molt més humana a la seva formació tècnica, en haver de cercar altres recursos i establir relacions amb la gent del país per poder dur a terme el projecte elaborat.

Per tots aquests motius la UIB valora molt positivament aquest tipus d'experiències en la formació del seu alumnat i les promou en la certesa que la millor formació és aquella que permet complementar, alhora, tres vessants: la científica, la tècnica i la humana.

Berta Artigas

Coordinadora de Cooperació al Desenvolupament (UIB)

Construcció de la seu universitària a San Ignacio de Velasco, Bolívia

Irene del Valle

Introducció

Ens trobem a Amèrica llatina, Bolívia, a la zona de les planúries, en unes terres conegudes amb el nom de regió de la Chiquitania. I és aquí on trobem San Ignacio de Velasco, poble capital de la regió, declarada en tot el seu conjunt Patrimoni de la Humanitat. Dubto que la majoria de la població de la regió en tingués coneixement.

La majoria de cops que parlo de Bolívia em pregunten sobre el fred i la falta d'oxigen. Però el projecte de què vaig formar part es va realitzar més a prop de la selva i la frontera brasilera que de l'altiplà. La regió es troba al departament de Santa Cruz, situat a l'orient de Bolívia, una zona gratament càlida la major part de l'any.

I és potser per això que està condicionat el caràcter del «camba», nom tribal per designar els habitants d'aquests pobles, i així diferenciar-los dels de l'altiplà.

Els ignasians fan vida tranquil·la, i la majoria treballen en oficis artesans: fusters, ceramistes, etc., però també comencen a prendre consciència del seu paper com a poble capital i a modernitzar-se. Així doncs, actual-

ment tenen un ajuntament amb un bon nombre de funcionaris, i professionals com mestres, topògrafs i enginyers, advocats, i algun informàtic. No obstant els avenços, la zona és bàsicament agrícola i ramadera.

En el poble hi ha una sèrie d'escoles, unes de caràcter privat o de conveni, i unes altres de públiques. Aquest punt no tindria res d'especial si no fos per la gran diferència que les separa.

Tots aquests avenços esdevinguts a San Ignacio de Velasco són el resultat d'un procés de desenvolupament ràpid i puntual, que ha repercutit tan sols en una petita part de la població, la qual cosa ha generat i ha augmentat les diferències existents entre la població. Població en què la majoria de les persones continuen vivint en habitatges d'una única habitació, construïda amb taulons de fusta, per on entra l'aigua els dies de pluja.

Un altre dels problemes existents és el precari sistema educatiu. En una zona on la població en edat escolar supera el 40%, no disposa de les infraestructures necessàries per a una educació pública de qualitat. Problema que es manté pel que fa a la formació superior.

L'única forma que tenen els ignasians per

---

poder continuar els estudis una vegada acabat el batxillerat, és mitjançant les universitats privades. Una altra opció és traslladar-se a les ciutats de Santa Cruz o Cochabamba, on l'oferta universitària és més completa. Però aquesta opció és del tot impensable per a la majoria dels ignasians.

Un altre factor que cal especificar és la forta crisi econòmica que afecta cada racó del país. Per tant ens trobem amb tota una generació de joves amb l'educació escolar acabada que no poden optar a continuar els seus estudis, i que tampoc no troben una feina a la qual dedicar-se. Factors que poden, fàcilment, portar-los a la pobresa i a la misèria.

El nostre propòsit a San Ignacio era poder fer realitat un projecte que duia una esperança a la gent més pobra de la regió. Es tractava de la construcció de les quatre primeres aules, juntament amb uns banys, d'una seu de la Universitat de la Chiquitania al poble de San Ignacio de Velasco.

Aquest projecte, creat per l'arquitecta Sandra Bestraten, va guanyar, l'any 2002, un premi nacional i era un objectiu primordial des de feia quatre anys per part de l'associació Universitat Sense Fronteres, associació que ja té experiència a la regió en projectes de construcció d'escoles.

L'objectiu d'aquesta construcció era crear un lloc físic digne per establir una seu universitària, gestionada per una universitat pública de la ciutat de Santa Cruz, Gabriel Rene Moreno. Actualment, aquesta universitat té un nombre limitat de places i imparteix la seva docència en horari nocturn per la manca

d'espai. Aquesta seu universitària pretén, alhora, constituir-se amb un centre cultural, amb una biblioteca, arxius, etc. És a dir, pretén crear una zona de vida al seu voltant. La construcció s'havia de fer amb materials i mètodes tradicionals de la zona, comprant i encarregant tot el necessari a la mateixa gent del poble, per tal de «reactivar» en la mesura possible la seva economia i generar llocs de treball i alhora de crear consciència de les possibilitats de les seves tècniques tradicionals.

En els dos mesos en què hi havíem d'estar, l'objectiu era deixar quatre aules i uns banys pràcticament acabats, i que ells completarien després de la nostra marxa.

Descripció de l'experiència

Les relacions amb l'ajuntament del poble començaren el mateix dia que arribàrem, mitjançant una visita per comunicar la nostra presència al batlle. Pocs dies més tard ens vàrem reunir oficialment amb ell i totes les persones amb què treballàrem a San Ignacio. A la reunió es tractava de valorar com s'havien complert els compromisos que l'ajuntament havia adquirit el darrer any, i també d'exposar els projectes definitius per a aquest estiu. En aquesta reunió el batlle va indicar-nos un terreny que havia reservat per a la construcció de la seu universitària, i al dia següent vàrem anar a veure'l.

Aquesta visita, la vàrem fer per compte propi amb un planell que ens va facilitar el Plan Misiones, una institució que rep ajuts d'Espanya i dona feina a bolivians. Però caminant per la zona, descobrírem un lloc,

que damunt els planells figurava com una zona ocupada, que estava totalment net i fora d'ús. Lloc molt més adient per a la construcció de la seu universitària, per aquest motiu es va decidir canviar-ne la ubicació.

Havent arribat el 19 de juliol al matí, el 23 començà la rutina de treball. La meua companya de projecte es dedicaria a fer una planificació per tota la zona de la seu universitària, i jo acompanyaria els topògrafs en la seva tasca d'aixecament de coordenades a tota la zona sud del poble.

L'horari de treball era de 8 a 12 h, i de 14 a 18 h, de dilluns a dissabte. En acabar i arribar a la casa on ens allotjàvem, la meua companya, Mireia Torres, i jo dedicàvem un temps a posar en comú el treball del dia, a fi de coordinar-nos. El treball que ells anomenaven «treball de camp» era lent i llarg, però es va acabar el dia 29. Ara només quedava passar les dades a l'ordinador per poder fer amb les coordenades el prolonga-

ment dels carrers. D'aquesta manera ja col·locaríem definitivament la seu universitària i extrauríem les coordenades de les quatre primeres aules per tal de començar a fer el replantejament. El dia 31 de juliol eren les festes al poble de San Ignacio, però malgrat això, aquest dia, els topògrafs varen canviar el seu dia lliure i varen anar a treballar, perquè ja anàvem més retardats que altres anys i aquest projecte era el doble de gran. Així, el dia primer es va fer el replantejament, el dia 2 es va netejar el terreny, i el dia 4 començà l'obra pròpiament dita.

Trets generals del dia a dia de treball

A partir d'aquí, la rutina que havíem tingut fins ara va canviar, però no el nostre horari de treball, ja que era l'horari comú d'allà. Excepte els dissabtes que es feia una jornada mes excepcional i dinàvem, tots junts (paletes i voluntaris) a l'obra.

El sistema de treball era el següent: Mireia Torres i jo dirigíem l'obra, amb la supervisió i l'ajuda dels arquitectes que eren els coordinadors del projecte. Treballàvem amb quatre paletes contractats amb els fons del projecte, i amb el «casero» del terreny, que estava pagat per l'ajuntament. A banda d'ells, se sol·licitava als pares de les escoles públiques i a altres persones voluntàries, que fessin un dia de treball voluntari, així la gent no perdia dies de la seva feina. D'aquesta manera s'aconseguia tenir cada dia un bon grup de gent suficient i no havíem de contractar més paletes, la qual cosa permetia destinar els diners del projecte a ampliar la construcció.

Un dia de treball a l'obra

Però Mireia i jo no tan sols ens vàrem dedicar a dirigir l'obra. Treballar amb voluntaris implicava saber coordinar-los i organitzar-los a fi que tots tinguessin una feina adaptada a la seva condició. Un cop tenien la feina assignada, els ensenyàvem com l'havien de fer, alhora que en supervisàvem, en tot moment, la correcta execució. Així, si un dia no venien prou voluntaris, la feina d'ajudar els paletes la fèiem nosaltres dues, a fi que la construcció anés el més ràpid possible, no es parés, i de poder assolir els objectius planificats.

També vàrem fer de «constructores», per tant, ens vàrem encarregar d'encomanar a temps els materials: ciment, sorra, totxos, maons, fusta..., i de controlar el seguiment d'aquestes comandes a fi que no es retardessin (en el cas de la fusta), de fer els encàrrecs pertinents, de contractar el transport per a aquests materials, de pagar els treballadors i d'organitzar i passar a l'ordi-

nador totes aquestes factures, per poder dur eficaçment el pressupost.

Algunes d'aquestes tasques les realitzàvem durant l'horari de l'obra, dividint-nos el treball: mentre una es quedava a l'obra, l'altra feia els encàrrecs, tornant-nos de vegades. Però d'altres calia fer-les a partir de les 18 hores, i això ampliava el nostre horari de treball. A més, sempre hi havia una feina a casa de coordinació, posada en comú dels llocs respectius on s'havia estat, i preparació del dia següent per aprofitar, al màxim, el temps en la construcció.

A l'hora d'anar-nos-en, la construcció no va quedar completament acabada, malgrat els quasi dos mesos de durada, però podem considerar els objectius assolits, ja que es va deixar ben avançada a càrrec d'una arquitecta del poble, Mónica Masay, que va col·laborar amb nosaltres de forma voluntària.

Treball en equip amb els voluntaris

Conclusions de l'experiència

El nostre dia a dia era, per definir-ho d'alguna manera, ràpid i intensiu, però encara que hi va haver algunes jornades de treball en les quals vàrem haver d'anar a dormir tard, la majoria dels dies trèiem temps, al vespre, per passejar pel poble i així conèixer mes la gent i els seus costums. Vivíem amb una família natural de la regió i amb ells esmorzàvem, dinàvem..., i compartíem informacions culturals i experiències. D'altra banda, com que a l'obra estàvem contínuament en contacte amb molta gent, també va ser possible conèixer moltes vides i moltes històries diferents.

Durant la construcció de la seu universitària, no tan sols vàrem treballar amb la gent del poble, sinó que vàrem afavorir la seva participació en totes les decisions que s'anaven prenent.

Aquesta participació va fomentar sentiments molt gratificants per ambdues bandes. Així cal destacar que el total de persones voluntàries que varen col·laborar en el projecte va ser de 850.

El fet d'haver-te de moure per cercar els materials, sortir per la ràdio o la televisió per demanar col·laboració, o fer visites al batlle o altres líders oficials perquè es comprometessin, va donar peu a nombroses i diverses anècdotes i experiències que tenen en comú l'excel·lent tracte que la gent del poble de San Ignacio va tenir amb nosaltres.

Poder participar en aquest viatge se'm va presentar com una oportunitat de realitzar pràctiques del que serà la meua professió, fent al mateix temps un projecte de cooperació. Però la resposta que aquella gent ens donà, l'afecte i la gratitud que ens mostraven, la quantitat de coses que vàrem aprendre va fer que cap de nosaltres tingués la sensació d'estar donant res, sinó ben al contrari. L'experiència fou gratificant i enriquidora, i l'esforç que vaig dedicar al dia a dia, el vaig veure compensat des del primer moment i fins avui dia en el compromís del poble, que va ajudar en la productivitat de la nostra tasca i garanteix la continuïtat de projectes per al seu desenvolupament. I això és, sens dubte, el que cercàvem.

A San Carlos de Sapoco

Javier Ruiz

Introducció

Quan vaig arribar a Bolívia encara desconeixia el lloc en què estaria durant dos mesos, però no tardaren a dir-me que el meu projecte es tractava de la construcció de dues aules al nucli escolar Juan de Dios Barba Egüez, situat a San Carlos de Sapoco, una petita comunitat entre San Ignacio i San Miguel.

L'estructura de San Carlos de Sapoco era molt singular. La comunitat girava entorn d'un camí principal, de terra vermellosa, i a les voreres es distribuïen les cases, les tendes i l'església. Un detall, que cal especificar, és que les cases estaven situades una mica lluny del camí, enmig del camp, i per aquest motiu, en un principi, em va ser difícil de creure que allà vivien 200 persones.

A la vorera dreta del camí hi havia el camp de futbol, fet en un camp natural amb els desnivells propis del terreny, envoltat de cases, l'església, un «galpón», un recinte amb sostre que era el lloc de reunió dels aldeans, la casa del cabildo (cap religiós) i la pista de bàsquet. A l'altre costat del camí es trobava l'escola Juan de Dios Barba Egüez, algunes cases i la tenda on compraven el menjar i les begudes.

En relació amb les infraestructures d'aquest

lloc, cal dir que els aldeans mancaven d'aigua potable. Per beure aprofitaven l'aigua de la pluja, que alternaven amb «chicha», una beguda típica a base de blat fermentat i cuit, i per rentar-se anaven a la «represa», és a dir, al llac. Quant a l'electricitat, val a dir que aquesta era privilegi de molt pocs.

La situació socioeconòmica de la zona era precària, ja que hi havia una gran manca de feina. La font d'ingressos es reduïa a treballs esporàdics, a la venda de la collita produïda en el «chaco» (l'hort) i a la venda de fusta dels arbres que talaven del seu hort. Així doncs, el seu dia a dia es basava a conrear el «chaco», que els servia per alimentar la seva família.

Quant als costums d'aquella zona de l'altiplà bolivià, el que més em va cridar l'atenció fou que el diumenge es viu com un dia sagrat, no treballa ningú i els homes aprofiten per reunir-se i «tomar» (beure), principalment cervesa, però també altres begudes més fortes com alcohol dissolt en aigua.

Una de les característiques de la manera de ser de la gent, amb la qual vàrem conèixer i que vàrem conèixer, és que tots ells són molt tranquils, no alcen la veu mai, i mantenen unes bones relacions de cooperació entre els mem-

---

bres de la família. Així, a l'hora de treballar tots els membres de la família col·laboren.

Quant a l'educació i escolarització dels fills, hem de dir que és un tema de gran interès i preocupació per a les famílies. Hi havia nins que feien cinc quilòmetres diaris, a peu, per anar a escola, encara que els dies de pluja l'assistència de nins a escola es reduïa considerablement, perquè els carrers són de terra i s'enfanguen.

Descripció de l'experiència

Després del llarg viatge, la mateixa tarda en què arribàrem, tots els voluntaris vàrem anar a San Carlos de Sapoco, on hi havia organitzada una reunió amb els dirigents de la comunitat: el batlle de San Miguel, el director de l'escola, els «caciques» (líders) de la comunitat i la resta de les comunitats veïnes. Els motius de la reunió eren, en primer lloc, per presentar-nos a la comunitat i, en segon lloc, per establir la planificació de la nostra tasca: conèixer els paletes amb els quals faríem feina, dissenyar conjuntament el projecte, establir els torns de treball i finalment, per conèixer la família que ens donaria menjar i cercar la casa on viuríem durant els dos mesos que estaríem a San Carlos de Sapoco.

Durant la nostra estada vàrem viure a la casa del cabildo, el seu inconvenient era que estava rodejada de cases i ens vàrem convertir en el centre de les mirades, inconvenient que va perdre importància en pocs dies, a mesura que nosaltres ens anàvem integrant en la comunitat.

La casa en què vàrem viure aquests dos mesos era d'uns quinze metres quadrats,

feta de maons amb dues finestres i dues portes. Els veïns ens varen deixar els dos llits, una taula i alguns bancs del «galpón». I, nosaltres, ens construïrem prestatgeries i una làmpada.

Com ja he dit al principi, el nostre objectiu a San Carlos de Sapoco era la construcció de dues aules per a l'escola i fer-hi la instal·lació elèctrica.

A San Carlos de Sapoco ja hi havia una escola, que tenia: un primer bloc de vuit aules més la sala de professors i un segon bloc de dues aules molt deteriorades, ja que estaven construïdes únicament amb maons i sense revestiment. El nostre projecte de construcció de les dues aules s'havia de fer al costat del primer bloc, seguint la mateixa estètica. Les aules havien de ser de 40 m², amb tres grans finestres i amb una porta de quatre fulls.

Per fer els fonaments de les aules vàrem utilitzar formigó ciclopi (pedres i morter). Damunt hi col·locàrem un petit sobrefonament a força de rajoles massisses, per tal d'alçar-lo uns 40 cm i evitar el deteriorament dels maons. Els murs que es construïren sobre el sobrefonament eren fets de maons amb unes dimensions de 40 x 20 x 10 cm.

Les llindes de portes i finestres es varen fer amb dues bigues de fusta embolicades amb malla, ja que d'aquesta manera s'afavoreix que el fang s'hi enganxi amb més facilitat.

La teulada d'ambdues classes era de dos aiguavessos. La seva construcció es va fer a base de teules col·locades sobre un *machimbre* que dóna suport i va enganxat a

les *cerchas* (30 *cerchas* aproximadament), que descansen sobre les bigues i sobre el mur. A cada costat de les classes hi havia, també, un corredor cobert per la mateixa teulada que s'aguantava sobre els «horcones» (pilars).

Quant a l'organització de la nostra tasca, el meu company Mathieu i jo érem els responsables de dirigir el projecte a Sapoco, és a dir, havíem d'estructurar el treball diari, proveir-nos dels materials així com avançava l'obra, i assegurar-nos del compliment dels objectius. I Ferran, un altre company, tenia una funció diferent. La seva responsabilitat era organitzar el mercat dels taulers i artesans per tal de facilitar la comunicació i col·laboració amb nosaltres.

L'organització del treball es va fer de la manera següent: diàriament treballaven dos paletes a sou i cinc caps de família diferents que formaven la contrapart. La contrapart treballava de forma gratuïta gràcies a un conveni signat amb l'alcaldia de San Miguel. En aquest conveni s'establí que, mitjançant torns, cada família es comprometia a ajudar un dia gratuïtament, així, nosaltres, només hauríem de «cancelar» (pagar) el sou dels paletes. A més a més, es comprometien a deixar-nos una moto, perquè nosaltres poguéssim anar als pobles veïns a comprar eines i materials. Malgrat això, la moto no ens la varen poder deixar fins a les darreres setmanes, per aquest motiu, els nostres desplaçaments els fèiem amb la «flota» (autobús), amb bicicleta i autoestop.

El nostre horari de treball era de dilluns a dissabte de les 7.30 fins a les 17.30, amb un

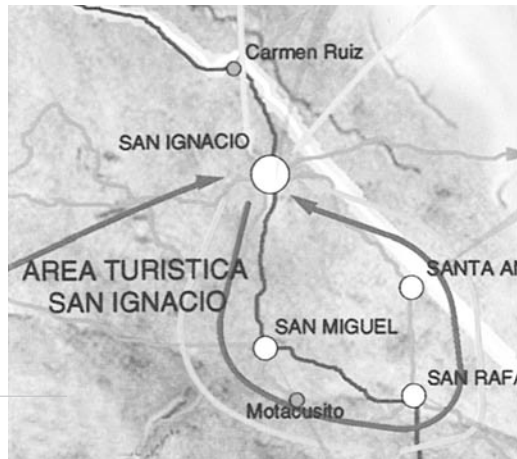
Els maons per a la construcció

descans de dues hores per dinar. El motiu d'acabar tan prest era que, a San Carlos de Sapoco, es feia de nit molt aviat, ja que, allà, era hivern, malgrat que les temperatures no ho demostraven. En acabar l'horari de treball, nosaltres tres ens ajuntàvem per quadrar les factures, ja que era necessari presentar-les per poder donar els diners a l'associació, i també aprofitàvem per «cancelar» els paletes.

Durant la construcció d'ambdues aules, varen sorgir algunes dificultats, com era el fet que cada dia hi havia gent que arribava tard o que no venia a fer feina. Per això, alguns dies havien d'anar a cercar el «cabil-do» a fi que s'encarregués de dur la gent que faltava. Malgrat les petites dificultats esmentades, el fet que no hi hagués feina a la zona afavoria que molts de paletes estiguessin disponibles i volguessin fer feina en el projecte. Per aquest motiu vàrem fer una rotació amb la finalitat que tots poguessin participar-hi.

Durant cinc setmanes treballàrem, tal com estava planificat, amb dos professionals

Plànol de San Carlos de Sapoco

diaris; però en les darreres setmanes, a causa del poc temps que teníem per acabar el projecte, vàrem augmentar el nombre de treballadors i, per tant, també el nombre de sous a pagar. Vàrem incorporar a l'obra un elec-

tricista (paleta amb conceptes d'electricitat) i dos més especialitzats en la fusta, per poder posar els sostres de les aules. A l'hora de contractar aquests darrers no vàrem haver de seleccionar gaire, ja que eren els únics que disposaven de màquines per poder tallar la fusta, i les màquines de tallar fusta esdevingueren imprescindibles per tal de complir amb el termini previst.

Durant les darreres setmanes també s'anava fent la instal·lació elèctrica de tota l'escola: passant cables, tubs i col·locant neons i endolls en totes les aules. Una acció que vull destacar és la participació i la cooperació entre la gent, ja que mancaven dues setmanes per tornar a Espanya i encara quedava molta feina a fer per acabar l'obra, així

La seu universitària quasi acabada

doncs, la gent del poblat va organitzar una reunió per fer-nos la proposta d'agafar quinze persones més, com a contrapart, i ajudar-nos a finalitzar l'obra.

El dia abans de la nostra tornada es va organitzar una festa per celebrar la inauguració de les aules (malgrat que encara faltaven tres o quatre dies de feina per finalitzar-les per complet). A aquesta festa varen assistir més de 300 persones, i s'hi varen organitzar molts d'actes. Entre els quals vull destacar les paraules d'agraïment i satisfacció que ens varen dirigir algunes de les persones amb què havíem conviscut durant els dos mesos.

Conclusions de l'experiència

D'aquesta experiència que he tingut la sort i el plaer de realitzar, vull destacar que ha estat meravellós conèixer durant aquest breu període de temps, compartint costums i maneres de viure, on cada dia ha esdevingut un dia diferent i que m'han permès tenir records i pensaments molt difícils d'oblidar.

En aquest projecte hem viscut experiències de tot tipus, com descarregar un camió a la nit, estar treballant amb trenta persones entre rialles i «bon rotllo», etc. I amb aquestes, he tingut la sort d'aprendre valors i formes de vida d'altres cultures diferents a la nostra, així com formes de construcció i utilització de materials molt diferents a les que s'usen al nostre país.

Durant tots els dies que vaig estar a San Carlos de Sapoco el temps que trèiem d'es-

Família boliviana

barjo per fer una volta i desconnectar esdevingué el temps més especial de tot el viatge. Era el moment en què podíem conèixer la gent de veritat; i on vaig prendre consciència que les persones són i viuen d'una altra manera i que nosaltres necessitam molts de béns de forma imprescindible per a la nostra vida, béns que allà només poden tenir uns pocs privilegiats.

En resum, en aquesta experiència de pràctiques, que valor de forma molt positiva i molt especial, tant per les relacions amb la gent com per l'obra que vàrem construir, fa que ara pensi que una part de mi es va quedar allà i tinc l'esperança que la meua feina serveixi perquè els nins de la zona creixin i puguin estudiar, si és el que desitgen, i que no hagin de renunciar-hi per la manca de recursos.

3

LA INTERCULTURALITAT

Pràctiques de Magisteri realitzades
en un centre educatiu
a la ciutat de Fes (Marroc)

Presentació de l'experiència

El món és cada dia més interdependent, també pel que fa referència al mercat de treball. Amb això, l'intercanvi de persones i grups només pot anar en augment.

En el món globalitzat els principals motius que han incitat l'ésser humà a emigrar, les anomenades tres «D» (desenvolupament, demografia i democràcia a les quals n'hauríem d'afegir una de quarta, desertificació), es manifesten d'una forma més destacada que mai. Això provoca un augment dels fluxos migratoris que podríem considerar, segons Sami Naïr i Javier de Lucas, com un vertader «desplaçament del món».

Aquesta societat, copejada pels violents esdeveniments obertament xenòfobs que es produeixen actualment en diferents ciutats, concretament els esdevinguts a El Ejido fa quatre anys, ha despertat del seu particular «somni dogmàtic». Els espanyols, acostumats a emigrar i a rebre cada any milions d'estrangers com a turistes, havíem construït una imatge falsa i idíl·lica de nosaltres mateixos com a persones acollidores i respectuoses amb els «altres». «Els racistes són els altres», «nosaltres no som racistes». Donant suport a aquestes afirmacions, veïem les imatges que, sovint, ens oferia la televisió sobre conflictes racials als països del nord.

«L'Ejidazo» fou un cop que va rompre aquesta imatge. Significà la definitiva pèr-

dua de la innocència. Despertarem d'un somni per descobrir el malson. Vàrem aprendre de sobte que també nosaltres podem ser racistes.

Tot això manifesta la sorpresa d'una societat, l'espanyola, que, ràpidament està canviant de bàndol i que descobreix uns perfils nous de la seva pròpia imatge, els quals fins ara veia com a exclusius de les societats riques, principals receptores de mà d'obra estrangera.

El descobriment que nosaltres també podem ser racistes ha de servir per activar altres reaccions molt més meditades, però urgents, abans que aquesta societat accepti definitivament els perfils del nou ric. Abans que s'instal·li la dialèctica de la mútua rivalitat i autodefensa, hem de posar en marxa totes les accions socials necessàries que creïn les actituds que la cultura de l'interculturalisme necessita.

Preparar aquesta cultura democràtica és un fet que s'ha de desenvolupar en tots els ambients que formen la nostra societat: família, institucions públiques, partits polítics, sindicats, esglésies i, naturalment, l'escola, des dels seus nivells més elementals fins a la universitat, ja que aquest fenomen immigratori no és nou ni passatger.

En aquests moments assistim a l'aparició d'un nou plantejament educatiu que consis-

---

teix a viure una realitat multicultural, democràticament, respectuosament, activament: l'interculturalisme, des del qual la diversitat cultural que impregna el teixit social no és igual a desigualtat, sinó a diferència. *Mutatis mutandis* és el mateix que ocorre amb la concepció de les persones amb necessitats educatives especials.

Intercultural, a diferència del terme més simple, multicultural, significa posar en relació unes cultures amb unes altres sense que, per això, reconeguem una cultura com la dominant i l'altra com la dominada, sinó que es trobin en una situació d'igualtat i de respecte. Aquest pot ser el marc epistemològic democràticament ideal des del qual s'ha d'imaginar el procés d'ensenyança-aprenentatge.

Aquest és el marc teòric que ha inspirat la realització d'un programa de pràctiques de Magisteri en centres escolars del Marroc. Creiem, i així ho confirmen els resultats, que és una ocasió òptima per crear coneixement sobre una societat que ens és tan propera com desconeguda, de la qual provenen molts d'immigrants i gran part de l'alumnat estranger. Sens dubte aquest coneixement serà un important complement formatiu dels futurs mestres, que aviat es trobaran immersos dins la dinàmica de l'escola multicultural, que és la que ens trobam en aquests moments en els centres educatius de les Balears.

El conveni de col·laboració firmat entre la Universitat de les Illes Balears i la Universitat de Fes ha permès el marc institucional que ha donat suport per a l'or-

ganització i el desenvolupament del programa sobre el qual tracta la memòria que presentam a continuació.

Referències bibliogràfiques

Naïr, S.; De Lucas, J. *Le déplacement du monde. Migration et politiques identitaires*. París. Kimé. 1998.

Herminio Domingo Palomares
Tutor del programa de pràctiques al Marroc.
Facultat d'Educació

Pràctiques de Magisteri Realitzades en un Centre Educactiu a la Ciutat de Fes (Marroc)

Cristina Notario Rubí, Hugo E. Aguilar Carrizo

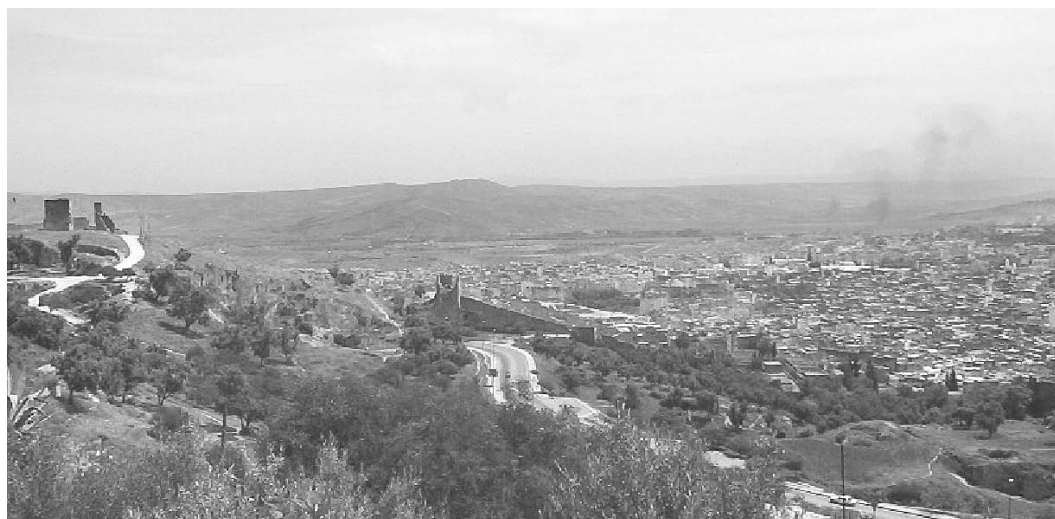
Introducció

L'experiència que exposam a les línies següents va ser realitzada dins el marc del conveni de col·laboració firmat entre la Universitat de les Illes Balears i la Universitat de Sidi Mohamed Ben Abdellah de la ciutat de Fes al Marroc.

La nostra vivència en aquest país va tenir una durada de dos mesos, en els quals vàrem tenir la gran oportunitat de poder conèixer i viure una cultura que per a nosaltres era desconeguda. Vàrem aprendre a valorar realment la riquesa que envolta

aquest país i, el més important, vàrem tenir la sort de poder viure amb gent d'allà que ens aportà una vivència realment enriquidora, on establírem un diàleg mutu i un intercanvi continu d'aportacions culturals. Fou una experiència inoblidable que recomanem a tots els estudiants que tinguin l'oportunitat de realitzar-la.

Tot el procés que ens dugué l'experiència queda reflectit a la nostra memòria de pràctiques, aquí només en farem una petita ressenya per explicar de forma molt breu tot allò que visquérem.

Ciutat de Fes
i ruïnes del palau
de Merinides

La ciutat de Fes

Fes és la ciutat allà on hem anat per realitzar el nostre període de pràctiques. És considerada com la primera de les ciutats imperials, ja que remunta al segle VIII.

És també la primera ciutat de culte musulmà del Marroc, on trobam una de les universitats més antigues del món. Totes aquestes característiques fan que Fes sigui una ciutat particularment atractiva per la seva història i cultura, que encara avui és molt important i prestigiosa. Està declarada per la UNESCO com a patrimoni mundial de la humanitat.

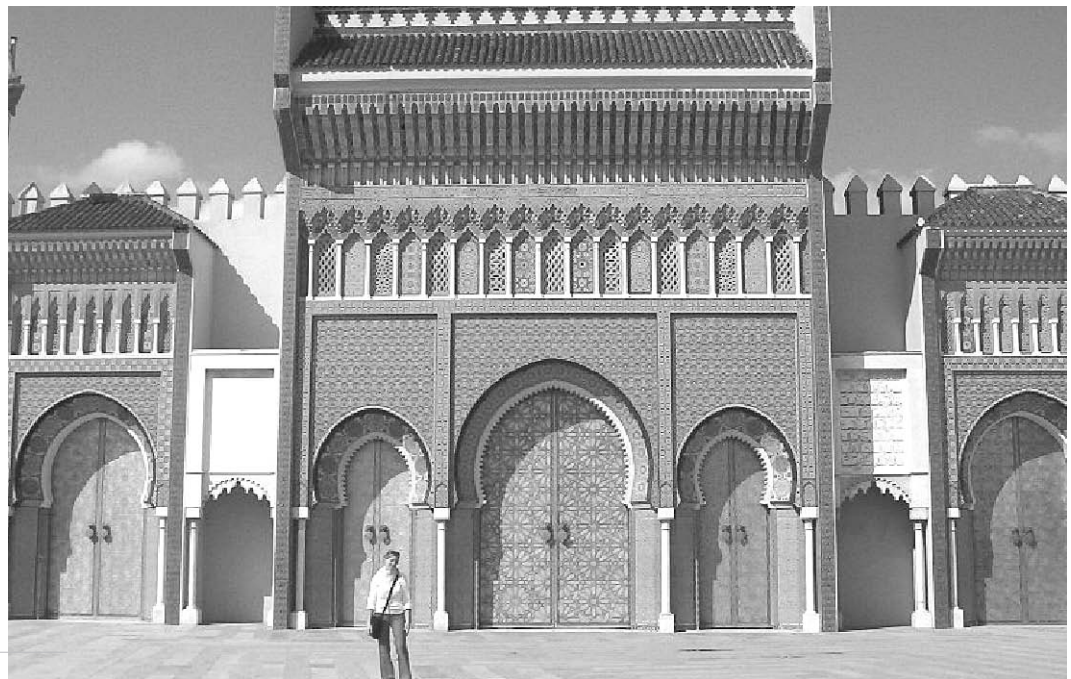
Està dividida en tres zones:

- La ciutat nova, on es concentren tots els hotels més importats.
- Fes El Jedid, construïda al segle XIII, és la zona on trobam el palau reial.

- Fes El Bali, que és la zona més antiga, on trobam la medina.

Els objectius que ens vàrem plantejar en aquestes pràctiques foren els següents:

- Conèixer l'entorn, la cultura, l'estil de vida..., de la societat marroquina.
- Conèixer les característiques socials, culturals i lingüístiques de l'entorn escolar.
- Conèixer l'estructura del sistema educatiu marroquí.
- Conèixer el funcionament intern educatiu del centre de pràctiques.
- Compartir informació sobre el sistema i les pràctiques educatives amb els professors del centre.

Palau Reial

- Realitzar un treball cooperatiu entre tots els participants d'aquest projecte.

En definitiva, el que volíem era aconseguir implicar-nos en la vida del centre com si fóssim un més i poder participar en les activitats que es desenvolupassin durant tot el nostre període de pràctiques allà.

També estàvem molt interessats a conèixer la societat marroquina en general, volíem saber com és el seu estil de vida, com viuen la seva religió i la seva cultura, quin nivell econòmic i social tenen, quines tradicions tenen, quins menjars...

desenvolupant
l'activitat didàctica
al liceu

Compartint el
menjar amb els
companys del pis

Centre educatiu

El nostre centre és un dels més antics del Marroc, el Moulay Rachid s'inaugurà l'any 1957 i és considerat com un dels liceus de més prestigi de la ciutat.

Anys enrere era un centre de l'alta societat, en l'actualitat és més accessible per a tots a causa de la gran massa de població provinent del camp que ha vingut a la ciutat. En l'actualitat hi ha 2.000 alumnes, 103 professors i 42 aules.

Està situat a la zona antiga de la medina, la principal activitat econòmica de la zona està formada principalment per petits comerços destinats majoritàriament a la gent de la zona. No és considerat un lloc de visita turística,

ja que el centre d'interès per als estrangers se situa a la zona més rica de la medina.

Descripció de l'experiència

La nostra participació a les classes era bàsicament com a professors auxiliars de llengua espanyola. Les nostres principals funcions eren d'observació, de recolzament grupal o individual i de models lingüístics.

El nostre objectiu no era dirigir l'activitat docent de les classes, el que volíem era fer un seguiment exhaustiu del funcionament d'aquestes i de tot el centre en conjunt. Tota la informació que ens arribava de les distintes fonts, la recollíem i l'organitzàvem d'una forma ordenada i sistemàtica.

Hugo, amb els alumnes del liceu

De cada vegada ens vàrem anar implicant, cada cop més, en la vida de la classe i en el funcionament del centre en general.

Ens adaptàrem molt ràpidament i la nostra acollida fou molt bona i això ens va permetre implicar-nos en la dinàmica del centre molt fàcilment.

Cal destacar que ha estat molt important la cooperació entre tots els membres implicats en aquest projecte (tutors, professors d'ambdues universitats, practicants...).

Sistema educatiu del país

Les competències educatives les té el Ministeri d'Educació Nacional (MEN), el qual organitza i desenvolupa l'ensenyament públic de tipus general i específic. Entre les seves funcions destaquem:

- Elaborar programes i mètodes d'ensenyament.
- Dissenyar els manuals escolars.
- Assegurar la formació del professorat docent i de l'administració escolar.
- Organitzar la formació contínua i permanent.

Paral·lelament a l'ensenyament públic existeix l'ensenyament privat, que està sota la tutela del MEN. L'estructura, els programes i els mètodes emprats es corresponen amb els de l'escola pública.

L'estructura de l'ensenyament es classifica en les etapes següents:

- Ensenyança preescolar.

- Ensenyança fonamental.
- Ensenyança superior.
- Formació professional.

Quant al seu marc legislatiu, l'ensenyament obligatori és regulat per: la Llei Dahir 16.3071 del 13 de novembre de 1963: «L'ensenyament és obligatori per als nins marroquins d'ambdós sexes.»

Un dia de classe al liceu

La Constitució marroquina també reconeix a tots els ciutadans el dret a l'educació. L'ensenyament obligatori té una durada de nou anys, comença des dels 6 anys (ensenyament fonamental) fins als 15 anys. A partir de setembre de 1990 es va portar a terme la nova estructura de nou anys d'ensenyament fonamental i tres anys d'ensenyament secundari.

Les diferents etapes són:

L'ensenyança preescolar. Aquesta és de caire privat, i es distingeixen dos tipus de centres:

- *L'escola Alcorànica*: s'hi'imparteix un ensenyament de tipus tradicional renovat.

-
- *Les escoles Maternes i Jardins d'Infància:* L'ensenyança és segons mètodes moderns i innovadors.

L'ensenyança fonamental. Comença als sis anys, és una etapa gratuïta i obligatòria, té una durada de nou anys i està dividida en dos cicles:

- *El primer cicle* són sis cursos, des dels sis fins als onze anys.
- *El segon cicle* són tres cursos, del setè al novè curs (fins als catorze anys).

El primer cicle s'estudia a l'escola primària i el segon cicle als «Colleges», per tant s'imparteixen en dos centres d'ensenyament distints.

En l'ensenyança fonamental les assignatures que s'imparteixen són:

- *En el primer cicle:* Àrab, Educació Islàmica, Matemàtiques, Ciències Naturals, Socials, Educació Física, Educació Tècnica, Manuals o Francès (des del tercer any).
- *En el segon cicle:* Àrab, Educació Física, Matemàtiques (totes les assignatures en àrab) i Francès.
- L'ensenyança secundària. Té una durada de tres anys. Segueix una continuïtat, on els alumnes de novè de l'ensenyança fonamental passen a aquesta etapa per seguir els seus estudis en una secció d'ensenyança general o tècnica per obtenir el Batxillerat i poder arribar a la Universitat.

L'ensenyança general s'imparteix als «Liceus». Es troba subdividida en tres sec-

cions: lletres modernes; ciències experimentals i ciències exactes.

L'alumnat, per seguir en una secció, és orientat segons les seves opcions i els resultats obtinguts.

Les assignatures impartides són: Àrab, Història i Geografia, Pensament Islàmic i Filosofia (des del segon any), Matemàtiques, Ciències Físiques, Educació Física, Traducció, Francès i una segona llengua estrangera: Anglès, Espanyol, Alemany o Italià.

- L'ensenyança secundària tècnica. És una formació teòrica i pràctica per seguir els estudis superiors en centres de formació especialitzada.

Comprèn les seccions següents: enginyeria econòmica i de gestió, mecànica, electrònica, química i agrícola.

- L'ensenyança superior. Després d'aprovar el batxillerat segons la secció, cada alumne pot seguir els seus estudis superiors en:
    - La universitat.
    - Instituts i escoles superiors públics o privats.
    - Centres de formació educativa.
    - Centres de formació professional.
- La formació professional. Està estructurada en quatre nivells de formació:

1. Tècnic especialitzat: per a estudiants que han aprovat el batxillerat.

---

2. Tècnic: per a alumnes amb tercer any de batxillerat.

3. Especialització: per als alumnes de setè i vuitè d'ensenyança fonamental.

4. Qualificació: per als alumnes de novè any d'ensenyança fonamental.

Conclusions de l'experiència

Fer les nostres pràctiques en un país com el Marroc, pensam que és una experiència molt enriquidora tant a nivell personal com professional. A més de conèixer una cultura nova i diferent, hem tingut l'ocasió de viure-la des de dins, mantenint una relació directa amb la societat marroquina.

Un fet que pensam que ha afavorit molt la nostra integració al Marroc ha estat la convivència amb la gent d'allà. En el nostre cas ho hem d'agrair a cinc al·lotes marroquines, que ens varen obrir les portes de ca seva i ens varen permetre conuiuere amb elles durant aquest dos mesos. Amb elles hem compartit molts de moments interessants i hem anat aprenent dia rere dia la seva forma de viure, les seves tradicions, ideologies, els menjars, afeccions, gusts... Però no tan sols ha estat un aprenentatge unidireccional, ja que nosaltres també hi aportàvem elements de la nostra cultura i de la nostra societat.

En el centre també hem rebut una gran acollida per part tant de l'equip docent com dels alumnes. Estar en un centre ens ha do-

---

nat l'oportunitat de conèixer el seu funcionament intern, el seu model organitzatiu, els estils d'ensenyança, mètodes d'aprenentatge, recursos...

La intervenció dels nostres tutors podem considerar-la molt positiva, sobretot si ens referim al tracte personal que n'hem rebut.

Fer les pràctiques al Marroc no ens ha deixat indiferents, la nostra forma de veure les coses ha canviat, ara ens plantejam temes que abans ignoràvem. Ara estam més preocupats per la problemàtica existent i tenim un major interès per la immigració de la població marroquina, en especial pels nins immigrants que es troben amb una gran quantitat de barreres per tenir accés a una bona educació que s'adapti a les seves necessitats i possibilitats.

Pensam que la nostra educació en un futur seguirà la línia que prevegi la diversitat cultural. Creiem que l'educació ha d'oferir un creixement amb garanties i que s'adapti a cada nin, dins un ambient de respecte, tolerància i justícia.

No hauríem d'ignorar mai el que pot resultar-nos «aliè», ara més que mai, amb coneixement de causa, podem dir que allà ens accepten tal com som, que respecten la nostra cultura, religió i forma de vida, que ens acullen com un més, i que ens ofereixen tot el que es troba en les seves mans. Per això hem d'aconseguir que la diversitat es vegi com un fet natural i inqüestionable, que ens pot enriquir molt dins les nostres escoles i no es vegi com un problema o limitació per educar.

La nostra estada allà ha fet que molts dels conceptes que teníem sobre la societat marroquina hagin canviat. Ens hem adonat que moltes de les creences que teníem eren falses. Un dels factors que ens influïren per adoptar conceptes equivocats de la societat marroquina són els mitjans de comunicació. La informació que ens arriba està manipulada en moltes ocasions, fent que es creï una sensació de rebuig cap a la societat magribina. A més, això provoca que les tensions i diferències que existeixen entre tots dos països es traspassin a la població i, per tant, es creïn situacions d'exclusió social i de racisme a un alt nivell.

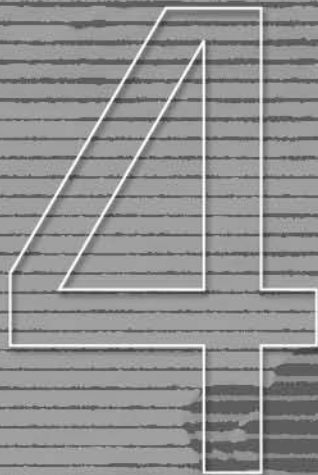
Amb aquesta experiència hem ampliat el nostre bagatge cultural, hem conegut una altra forma de veure la vida, hem conegut molta gent i, el més important, hem fet veritaders amics.

Agraïments

Per acabar volem agrair tota la feina realitzada a totes aquelles persones que han fet possible que el projecte en un centre del Marroc pogués dur-se a terme amb èxit.

Al nostre tutor de la Universitat de les Illes Balears, *Herminio Domingo Palomares*; al nostre tutor de la universitat del Marroc, *Abdellhail Azarkán*; al professor del liceu Moulay Rachid, *Abdellah El Jarmouni*; a *Saadia, Habiba, Rockia i Siham*, que ens obriren les portes de casa seva; i finalment, a la Direcció General de Cooperació del Govern de les Illes Balears, que patrocinà les beques que ens han permès viure aquesta experiència.

ELS VALORS I LA SOLIDARITAT A L'ESCOLA

Les pràctiques dels Estudis
de Mestre al Perú
Més enllà de la preparació
professional

Presentació de l'experiència

Des del curs 1997-98 en què vàrem iniciar aquesta experiència, 32 alumnes dels Estudis de Mestre de distintes especialitats hem realitzat les pràctiques en centres educatius del Perú que pertanyen a la Xarxa d'Escoles Alternatives. Si bé el primer any es va iniciar amb tres alumnes, Margalida, Elena i Maria Àngels, sense comptar amb més ajuda que la signatura d'un conveni de col·laboració de la UIB amb una de les escoles (La Casa de Cartón), progressivament hem pogut comptar amb el suport econòmic de la nostra universitat fins a arribar a la situació actual, en què la convocatòria de beques per a estudiants de la UIB per realitzar les pràctiques en països empobrits de l'Amèrica Central i del Sud i de l'Àfrica, ha permès a més alumnes viure l'experiència i consolidar un projecte de formació ampliant també el nombre d'escoles col·laboradores.

En aquests moments són tres les escoles de la Xarxa esmentada que acullen alumnes de la nostra universitat: La Casa de Cartón i José Antonio Encinas de la ciutat de Lima, i l'escola Pukllasunchis de la ciutat de Cusco. Per a un futur proper, s'està estudiant la possibilitat d'ampliar la col·laboració amb altres escoles de la Xarxa, vist que cada vegada més alumnes de la nostra universitat manifesten el seu desig de participar en el projecte.

Els alumnes dels Estudis de Mestre realitzam les nostres pràctiques al Perú per un

període no inferior a tres mesos i mig, incorporant-nos a l'escola a l'inici del seu curs acadèmic (febrer) i participant plenament en les activitats del centre. A més del nostre treball a l'escola, els alumnes tenim la possibilitat de conèixer altres centres educatius en situació precària i/o que acullen alumnat d'un nivell de pobresa extrema (escoles de barris marginals de la ciutat anomenats *Asentamientos Humanos*); així com iniciatives ciutadanes que volen respondre a algunes de les necessitats més greus dels barris esmentats: menjadors públics, centres d'acollida d'infants, etc. Algunes d'aquestes iniciatives compten amb el suport econòmic d'organitzacions no governamentals d'altres països.

El període de pràctiques significa per a l'alumnat dels Estudis de Mestre un moment per trobar-se amb la realitat del treball que es fa a les aules i a les escoles, i té per finalitat enriquir l'enllaç entre els coneixements teoricopràctics adquirits en l'àmbit acadèmic i els que es construeixen en l'àmbit professional. La possibilitat de viure aquest període a les escoles esmentades representa una oportunitat única per la qualitat del coneixement i la pràctica docent del seu professorat.

A més dels objectius propis del període de pràctiques dels Estudis de Mestre, el projecte de pràctiques al Perú planteja les finalitats següents:

- Conèixer i viure la realitat social del país

---

a través d'un procés d'immersió a l'escola i a les ciutats de Lima o Cusco.

- Conèixer i experimentar un projecte educatiu innovador i compromès amb la millora de la qualitat de vida dels ciutadans i ciutadanes del país.
- Reflexionar sobre les diferències i semblances entre la realitat educativa del Perú i la nostra situació per poder fer una anàlisi profunda sobre els canvis que l'educació necessita per respondre als reptes que el món actual té plantejats.
- Aprofundir en la pròpia opció social, ideològica i pedagògica com a futur mestre o futura mestra.

La Xarxa d'Escoles Alternatives del Perú aglutina vint centres educatius que intenten dur a terme una educació encaminada a transformar la societat, fent dels valors democràtics els referents claus del seu projecte educatiu. El professorat i les famílies d'aquests centres entenen que l'escola pot ser —ha de ser— un espai de promoció del canvi social. Així trobam escrit als seus projectes educatius:

«Partimos de la convicción de que a la escuela le compete un rol en la formación de los hombres nuevos, constructores de una nueva sociedad, y que este hombre nuevo tiene que estar dotado de una ética profunda, enraizada en la solidaridad.»

La Casa de Cartón

«Que accedan [els alumnes] a la participación social, involucrándose en decisiones y proce-

sos orientados al bienestar colectivo, la equidad, el mejoramiento de la calidad de vida y el fortalecimiento de la sociedad civil.»

José Antonio Encinas

L'opció pels valors democràtics com a referents educatius no es limita a la qüestió de la convivència als centres entre l'alumnat i el professorat, sinó que també es veu reflectida en l'enfocament sobre l'aprenentatge de les distintes matèries escolars. En aquest sentit, hi ha una clara voluntat d'impregnar l'aprenentatge amb una formació ètica.

«Lograr este fin implica conferir a nuestra práctica pedagógica determinadas características: significa generar no sólo formas de organización escolar que generen a su vez la participación y promuevan la cogestión, entre otros aspectos, sino también pensar sobre la forma en que se accede, distribuye y genera el conocimiento. La forma en que se administra el proceso de enseñanza-aprendizaje.

Pukllasunchis

Són escoles que treballen —algunes des de fa ja vint anys— en una línia innovadora i amb un fort compromís de transformació social. Un compromís que té el doble objectiu de formar persones íntegres i de construir un país més just i solidari. No es tracta d'un projecte encaminat a millorar tècnica-ment l'educació, les seves pretensions són més ambiciosos i tenen les seves arrels en una determinada concepció de l'ésser humà, de la societat, i en la necessitat de ser pertinent amb la realitat del Perú: amb les seves necessitats, les seves característiques i els seus problemes.

Volem destacar l'esforç d'aquests mestres, el seu coratge, l'honestat i el compromís en la construcció d'una escola diferent. Per aquesta raó presentarem alguns dels seus principis educatius més rellevants així com algunes de les pràctiques més significatives que hem pogut viure de prop.

Alguns principis educatius de les escoles

El projecte educatiu de les escoles gira al voltant de quatre eixos bàsics d'una educació integral de la persona: els objectius actitudinals, els objectius d'habilitats intel·lectuals, els objectius de coneixements i els objectius de destreses artístiques, psicomotrius i manuals.

Ens centrarem en el primer eix, els objectius actitudinals, tot i que la seva concreció en la pràctica educativa es fa de forma integrada amb els altres. I ho farem perquè entenem que aquesta és l'aportació més destacada de les escoles.

Les escoles han fet una opció clara per fomentar actituds al voltant dels valors de *la solidaritat, la recerca de la veritat, la llibertat i la creativitat*. Sota aquesta opció hi ha una concepció de l'ésser humà i del model social a què s'aspira. Així apareix escrit al projecte d'una de les escoles:

«El hombre como ser solidario, como afanoso buscador de verdad a partir de su inteligencia, como ser capaz de desarrollar su libertad y como ser transformador y creador. Tal concepción del hombre nos lleva de la mano a una concepción de sociedad, regida por relaciones solidarias, en la que todos sus miembros tienen igual acceso a los bienes

económicos y culturales, autogobernada con la participación real de todos sus miembros y construida con la conjunción de la imaginación y esfuerzo colectivos.»

La Casa de Cartón

«S'entén que la solidaritat, a més de ser un imperatiu ètic, és l'estratègia més intel·ligent per resoldre amb eficàcia els problemes més greus que afecten la humanitat. Per aquesta raó, les escoles s'afanyen perquè el treball quotidià estigui impregnat d'experiències que explicitin, fomentin i permetin la vivència d'actituds solidàries. No es tracta, per tant, d'una sola declaració d'intencions, que massa sovint es converteix en retòrica buida i estèril.

«Els nostres drets».
Aula de 4t de
Primària de l'escola
J. A. Encinas.

Amb una pràctica autèntica l'escola pot ser alternativa, en tant que replanteja una altra forma de convivència col·lectiva i una concepció de la creativitat solidària, no individualista. Ens sembla important destacar aquesta doble dimensió de la vida personal i social.

Des d'aquesta perspectiva solidària, la creativitat humana afronta un repte important: construir una societat, amb iniciativa i originalitat, resolent els múltiples i complexos problemes de la humanitat (econòmics, polítics, ecològics...), de manera divergent i obrint una finestra a l'esperança.

És evident que tot el plantejament sobre l'educació de les actituds té una clara incidència sobre elements fonamentals de la dinàmica escolar, com són: 1) el paper atribuït al tutor o tutora dels grups d'alumnes, 2) l'equip docent com a col·lectiu que comparteix una ideologia i uns objectius comuns, per a la consecució dels quals s'organitza el treball de forma col·laborativa, i 3) la relació establerta amb les famílies i la promoció de la seva participació individual i col·lectiva. S'entén que tots aquests agents educatius han de ser un punt referencial de convivència democràtica a l'escola per a l'alumnat i per als adults. Per tant, el seu treball quotidià ha d'estar presidit pels mateixos principis i objectius que es plantegen per als infants. Sols així es pot parlar de l'escola com a experiència de vida democràtica.

Els principis pedagògics que orienten el treball i configuren l'estil educatiu de les escoles són els que es presenten seguidament. Pensam que la seva exposició pot ajudar a entendre com es concreta en la pràctica l'educació en els valors assenyalats.

L'afecte. Relació afectuosa en tots els nivells de la comunitat educativa, que expressi la solidaritat en compartir sentiments, pensaments, accions i objectes.

L'exemple. Oferir als alumnes models d'identificació positiva, entenent aquests models no com a realitzacions acabades i perfectes, sinó com a persones que viuen un esforç honest de recerca de coherència.

L'activitat. *Aprendre fent* implica que l'alumne/a és protagonista del seu propi aprenentatge.

La realitat. Tot aprenentatge ha de partir de la realitat per tornar-hi i transformar-la, la qual cosa imposa una forta relació vida-escola.

La democràcia. L'escola com a lloc d'exercitació de participació i organització democràtica, lloc d'exercici de l'autogovern.

La ciència i tecnologia. Una vivència directa de la recerca científica i les aplicacions tecnològiques, des de l'observació, la investiga-

«La minka». Participació de les famílies en el manteniment de l'escola La Casa de Cartón.

ció, l'experimentació i la sistematització.

L'interès, les possibilitats i les necessitats dels alumnes. Són el punt de partida per a una intervenció pedagògica oportuna i adequada.

El joc i el treball. El plaer i l'esforç com a elements de l'aprenentatge que cal integrar conjuntament en les propostes educatives.

La globalització. Integració de les matèries escolars al voltant d'eixos i d'acord amb les necessitats i els interessos dels infants.

Personalització. Atendre l'alumne en la seva doble dimensió individual i social. L'escola com a espai de socialització i de realització personal, en una conjunció no excloent, sinó complementària.

Formació integral. Integració de cos, pensament, sentiment i acció, en l'educació dels alumnes.

Descoberta. Fer de l'aprenentatge una recerca activa de l'infant a partir de la convicció que el coneixement és inesgotable i sorprenent, per la qual cosa exigeix creativitat i capacitat de pensament divergent.

Algunes pràctiques educatives

En aquest apartat volem fer referència a les activitats i els moments específics en què s'aborden, es posen a prova i es viuen directament determinades actituds. Això no significa que no estiguin presents de manera continuada en la resta de situacions escolars,

sinó que en les que s'expliquen a continuació tenen una presència més acusada.

A) Les assemblees

És el recurs més important per al treball actitudinal. Es tracta d'una trobada en què es planifica, s'organitza i s'avalua la vida grupal a l'escola, i constitueix un element promotor de participació democràtica i de ciutadania.

«Assemblea cultural». Escola La Casa de Cartón.

Els objectius de les assemblees són: 1) promoure la participació democràtica a través del diàleg, la crítica, i la presa de decisions per part dels participants (professorat i alumnat), afavorint la resolució de problemes i fomentant la coresponsabilitat i l'autogovern; 2) promoure la integració de cada grup i de tots els grups en un de més ampli, explicitant el sentit de pertinença a una col·lectivitat humana; i 3) promoure l'espontaneïtat, la lliure expressió, la capacitat d'escolta i la creativitat compromesa per resoldre els problemes que planteja la convivència.

«Assemblea general». Escola La Casa de Cartón.

Els tipus d'assemblees són: a) l'assemblea d'aula (reunió setmanal de cada grup amb el seu tutor o tutora, b) l'assemblea de cycle (reunió mensual dels alumnes d'un cycle educatiu i dels seus professors), c) l'assemblea cultural (reunió dels alumnes d'un cycle que es realitza en finalitzar un projecte amb la finalitat de compartir amb els altres els aprenentatges assolits), i d) l'assemblea general (reunió de tot l'alumnat i el professorat de l'escola, amb una periodicitat bimestral).

B) Els reptes i acords

Aquest segon recurs vol ser una alternativa a la resposta habitual a la qüestió de la disciplina. L'escola pretén compartir amb els alum-

nes un concepte de la disciplina com a element necessari per possibilitar la convivència, que imposa límits a l'individualisme a favor de la solidaritat, i que suposa renúncies acceptables sols en la mesura que permeten un desenvolupament col·lectiu superior.

Els reptes signifiquen una fita clara, explícita, assumida com un desafiament. La identificació de reptes suposa per a l'infant un acte reflexiu d'autoconeixement que el situa enfront dels trets de personalitat i comportaments que dificulten el seu desenvolupament o bé aquells trets i conductes poc explorats. Els reptes poden ser individuals o grupals, i es transformen en acords consensuats d'un alumne, d'una aula, d'un cycle o de tota l'escola.

Dona i nin peruans amb la imatge del Machu-Picchu

C) El Consell d'Estudiants

Com a estratègia per viure directament l'autogovern, l'escola opta per afavorir la participació de l'alumnat a través del Consell d'Estudiants. D'aquesta manera es persegueix afavorir el desenvolupament social (a través de l'exercici de càrrecs i responsabilitats, la presa de decisions, l'exercici de la iniciativa, el diàleg, etc.), així com promoure el sentit de pertinença a un col·lectiu i la integració entre l'alumnat dels diferents nivells.

Aquest Consell, elegit cada curs a través d'un sistema electoral, és l'òrgan representatiu de l'alumnat a l'escola i desenvolupa les funcions següents: 1) representar l'alumnat davant les autoritats de l'escola i altres institucions, 2) col·laborar en la resolució de les necessitats de l'escola, criticar-ne les deficiències, proposar iniciatives i complir les tasques que en possibilitin la millora, 3) dissenyar un programa de treball per contribuir al benestar i formació de l'alumnat, 4) organitzar l'alumnat per a l'execució dels plans aprovats democràticament, nomenant comissions de treball i designant les persones responsables, i 5) avaluar i ser avaluats en relació amb l'execució dels plans de treball.

D) Les responsabilitats d'aula

Ens referim a totes aquelles activitats i aquells càrrecs dirigits a organitzar la vida quotidiana a l'aula, com a primer espai de pràctica de l'autogovern. Cada alumne/a ha de respondre davant ell/ella i davant els altres del compliment de les activitats i els

càrrecs que ha dut a terme. D'aquesta manera poden anar descobrint l'autonomia, l'autocrítica i la crítica respectuoses, i la responsabilitat individual i grupal dels seus actes. Així es planteja:

«El sentimiento de interdependencia para afrontar eficazmente la vida, tiene que ir calando en la conciencia de los chicos, para convertirlos en ciudadanos responsables, gestores y actores del desarrollo del país, que no sólo esperan las decisiones emanadas de lo alto, sino que exigen el derecho a participar en ellas y están dispuestos al aporte comprometido en su implementación.»

La Casa de Cartón

«Les notícies».
Aula de 5è
de Primària
de l'escola
J. A. Encinas.

E) Les notícies

Es considera un recurs que propicia l'intercanvi, la presa de contacte compartida amb la realitat, la informació àmplia i actualitzada, la formació d'opinió pròpia sobre els esdeveniments. A les notícies es dedica un espai de les assemblees d'aula.

Pot ser tema per dur a l'hora de «notícies» qualsevol fet o esdeveniment que desperta l'interès dels infants i és susceptible de promoure els objectius que es persegueixen.

Algunes modalitats de treballs utilitzades a l'escola són: a) debats sobre una notícia d'actualitat que pot ser analitzada des de diferents punts de vista (polític, ideològic, ètic...), b) judici sobre una notícia en el qual hi ha fiscals, defensors i un jurat, c) confrontació de tendències ideològiques a partir del tractament que donen distintes fonts periòdiques sobre una mateixa notícia, d) seguiment d'una situació a partir de les notícies sobre temes escollits pels alumnes (ecologia, conflictes bèl·lics, drets humans en el país...), e) presentació d'un informatiu radiofònic, f) entrevistes amb persones expertes sobre un tema d'actualitat, etc.

F) La consigna

Consisteix en una frase curta que pretén expressar, d'una forma resumida i atractiva, una crida a viure de forma grupal alguna actitud o algun comportament, durant un període de temps. L'objectiu és que els alumnes, com a grup, tinguin una fita comuna a curt termini, al voltant d'un punt de referència motivador, que els ajudi a viure determinades conductes sota l'orientació de la consigna. Les consignes poden ser d'aula, de cicle o de tot l'alumnat de l'escola.

És evident que tot el plantejament sobre l'educació de les actituds té una clara incidència sobre elements fonamentals de la dinàmica escolar, com són: 1) el paper atribuït al tutor o tutora dels grups d'alumnes, 2) l'equip docent com a col·lectiu que comparteix una ideologia i uns objectius comuns, per a la consecució dels quals s'organitza el treball de forma col·laborativa, i 3) la relació establida amb les famílies i la promoció de

la seva participació individual i col·lectiva.

S'entén que tots aquests agents educatius han de ser un punt referencial de convivència democràtica a l'escola per a l'alumnat i per als adults. Per tant, el seu treball quotidià ha d'estar presidit pels mateixos principis i objectius que es plantegen per als infants. Sols així es pot parlar de l'escola com a experiència de vida democràtica.

És aquesta l'experiència que podem viure, i així ho manifestam en les nostres memòries de pràctiques i en les reunions que periòdicament mantenim des de l'any 1998 totes les persones que hem participat en aquest projecte. Cal dir a més que ens sentim inevitablement implicades a treballar en el nostre entorn per una educació democràtica i de qualitat. Totes i cada una de les persones afirmam amb seguretat que aquest compromís és fruit de l'experiència viscuda (personal i professional), i que es manté viu malgrat el pas del temps.

«Tot i les diferències culturals, socials, econòmiques així com la llunyania del lloc de pràctiques, he pogut venir carregada d'experiències, coneixements i sentiments, molt vàlids i aprofitables al nostre entorn.»

Marta Servera

«L'estil de vida que es té als països anomenats del tercer món fa que els valors de relacions humanes prenguin una major importància davant les actituds materialistes, i demostrin la qualitat de les persones, amagada moltes vegades en la nostra societat. Aquesta experiència m'ha obert

---

els meus horitzons i els ulls, m'ha fet veure la vida des d'un altre punt de vista.»

César Herreros

«Haber hecho las prácticas en Perú me ha dado la oportunidad de ver diferentes realidades. No sólo he abierto los ojos a un nivel humano, sino que he abierto los ojos para ver por primera vez un grupo de gente luchando por unos ideales basados en las necesidades reales de unos niños, de una sociedad, de un país. Gente cooperando, trabajando con ganas, dentro de un entorno lleno de afecto y de comprensión, lleno de juegos, lleno de cultura,

progreso e innovación. Apostando cada uno de ellos por el otro.»

Ruth Nicolau

«Sent que aquesta experiència ha estat decisiva per a la meva formació personal. Em sent enriquida amb una nova concepció de la vida; em sent millor, en pau amb mi mateixa, i evit fer un problema de qual-sevol dificultat que se'm presenta.»

Chantal Llabrés

«Me siento más entusiasmada que nunca para dedicarme al mundo de la educación,

porque entre todas las cosas que me hayan podido aportar las prácticas, la mejor y la que más creo que me ha hecho crecer personal y profesionalmente ha sido la capacidad que un equipo de profesionales ha demostrado para transmitirme el entusiasmo, las ganas, el amor, la dedicación..., cuando se trata de trabajar para y con los chicos.»

M. Carmen Márquez

He viscut en una cultura diferent reflexionant sobre la diversitat i la riquesa existent al món, i que és de bo sortir de l'illa per veure que no som els únics [...]. He après la importància de saber reaccionar davant els proble-

Dona filant

mes socials i que l'escola és un context de reconstrucció de la societat.»

Margalida Mas

«Tinc tantes coses per dir sobre aquesta experiència, que ben segur recordaré tota la meva vida, i per molt que les expliqui no podré transmetre tot allò que m'agradaria. Anar al Perú ha fet que em despertassin altres sentiments que tenia adormits.

No sabia trobar les paraules més adients perquè us en poguéssiu fer una idea aproximada [...]. Al Perú m'he adonat que ser mestra és la professió adequada per a mi. Ara tinc moltes coses pensades que vull fer en un futur.»

Edith Brachs

Voldríem assenyalar també que el grup constituït d'exalumnes col·labora anualment amb la universitat en la preparació i presentació del projecte a nous alumnes que han manifestat el seu interès a participar-hi. Ben segur que sense la dedicació i l'entusiasme de compartir amb altres persones allò que per a nosaltres ha estat tan important, no hi hauria una demanda tan elevada com la que tenim en aquests moments.

Gràcies a totes i a tots.

Maria Bel Pomar
i grup d'alumnes practicants al Perú.

(El grup està format per 32 alumnes dels Estudis de Mestre que des del curs 1997-98 han fet les seves pràctiques al Perú i la professora M. Bel Pomar).

Perú, tota una experiència

Francisca M. Artigas Martínez, Isabel Soriano Lombard,
Enrique Xaudiera Ramos, Marina Pardo Puche, Jordi Ríos Orpí,
M. Victòria Cloquell Rosselló i Daniel Rigo Pomar

Introducció

Gràcies a les beques de pràctiques en països empobrits d'Amèrica del Sud tinguérem l'oportunitat de realitzar les nostres pràctiques al Perú.

Concretament en algunes de les escoles que formen la Xarxa d'Escoles Alternatives d'aquest país: La Casa de Cartón i José Antonio Encinas a Lima, i Pukllasunchis al Cusco. Encara que totes tres comparteixin els mateixos principis i objectius educatius, hi trobam diferències metodològiques.

En principi la idea de realitzar les pràctiques fora de casa, tres mesos vivint i fent feina en un altre país, atreu pel sol fet de poder conèixer una altra cultura. No són gaire les possibilitats d'aquest estil que ens trobarem al llarg de la vida. Però, més enllà d'aquest motiu, el projecte que ens proposava la Xarxa d'Escoles Alternatives del Perú era prou interessant per si mateix.

És a dir, si bé en un principi (gairebé) tots nosaltres ens vàrem interessar pel projecte arran de la possibilitat de poder viure tres mesos a Sud-amèrica, un cop vàrem conèixer els principis educatius que guien la tasca

de les escoles tinguérem clar que aquesta vivència no tindria sentit ple si no fos per, a més d'enriquir-nos com a persones, enriquir alhora la nostra formació com a mestres.

Però, cal esmentar que les pràctiques al Perú no són tan sols pràctiques acadèmiques, sinó que també possibiliten l'oportunitat de conèixer una realitat social diferent i viure-hi; per tant, el fet de participar en aquesta experiència suposa un esforç d'aprenentatge i una necessitat d'adaptació a les diferències culturals.

Què esperàvem trobar al Perú?

Consideram que, potser pel caràcter massa academicista dels estudis universitaris, durant la nostra formació ens han mancat oportunitats pràctiques per reconèixer i treballar de manera efectiva estratègies didàctiques que plantejassin l'educació des dels principis que la universitat defensa.

Des que vàrem començar la carrera ens hem anat formant una idea de quins són els valors i els principis pedagògics conseqüents des dels quals volem enfocar la nostra pràctica com a mestres:

El respecte de les diversitats amb tot el que implica: la individualització de l'ensenyança, l'acceptació de les opinions dels altres...

La formació de ciutadans democràtics crítics (en oposició a la creació de tècnics passius) assumint el diàleg com a forma de resolució de conflictes, el compromís amb la societat des de la solidaritat i la cooperació, l'autonomia i la llibertat responsable.

La formació integral de la persona, subratllant especialment la importància de l'emotivitat com un dels constituents fonamentals de tothom que tradicionalment s'ha deixat de banda a l'escola.

La valoració de l'alumne com ésser actiu en el procés d'ensenyança-aprenentatge que s'ha de construir els seus propis esquemes de coneixements. Això implica plantejar-nos la nostra tasca com la del guia abans que la del transmissor, presentar el món de forma global abans que de forma fragmentària (per donar-li l'oportunitat de fer-se uns esquemes més ajustats a la realitat)... És a dir, estratègies noves de treball i organització dins l'aula.

La importància de connectar la vida escolar de l'alumne amb altres àmbits d'actuació tals com la seva vida familiar, la seva futura vida laboral, la realitat socio-cultural en què viu, etc.

Si bé de forma molt intuïtiva, tots aquests principis ja connectaven amb la nostra idea del que havia de ser la feina d'un mestre quan vàrem començar la carrera, ha estat

durant els nostres estudis que ens n'hem acabat de convèncer.

Imaginàvem que les pràctiques que havíem de realitzar el segon quadrimestre del darrer any de la carrera anaven encaminades a conèixer mètodes i a provar tècniques que pensàssim que podrien funcionar des dels valors que hem explicat abans; i per això, a partir de les informacions rebudes del projecte educatiu de la Xarxa d'Escoles Alternatives del Perú (conferència, testimonis d'alumnes que hi cursaren les pràctiques...), vàrem considerar una oportunitat idònia poder fer les pràctiques al Perú per aprendre mètodes d'ensenyança vàlids i coherents amb el que hem exposat fins ara.

Algunes de les qüestions a les quals esperàvem poder trobar resposta amb aquestes pràctiques són: com ens podem organitzar dins l'aula per conuiu democràticament?, fins a quin punt podem autogestionar el nostre aprenentatge?, com podem fer-ho?, com podem millorar els espais de participació dels pares (i d'altres persones en general) en l'educació?, quines activitats són més adients per treballar l'emotivitat i l'educació en valors dels infants?, com podem treballar des dels interessos dels alumnes?... I així tot un seguit de preguntes, generalment de caire metodològic.

Fins aquí hem exposat les raons que consideram més properes per a la nostra formació com a mestres, però evidentment esperàvem treure molt més suc de l'estada al Perú que no pas els beneficis acadèmics. Hi ha raons més «personals» que creiem que també s'haurien de tenir en compte.

El fet de poder viure en un lloc diferent al teu durant tres mesos i mig convivint diàriament amb la gent del país era una experiència única que ens permetria aprofundir en la cultura peruana com no ho podríem fer d'altra manera.

Per altra banda, la convivència en un pis amb altres també seria una vivència que ens enriquiria a tots. La necessitat d'entendre'ns seria una oportunitat per madurar el nostre sentit de la responsabilitat, la tolerància i el compromís; i ens obligaria a la crítica constructiva i a la pràctica d'actituds assertives.

Descripció de l'experiència Durant l'estada allà

Des del primer moment en què poses els peus al Perú i et trobes davant una màquina, tipus semàfor, que aleatòriament et diu si pots passar o t'han de revisar la maleta, t'adones que aquesta estada serà molt peculiar, a més, quan descobreixes que aquesta màquina més que ser aleatòria està programada perquè surti una vegada verda i una vegada vermella, et reafirmes en la convicció que l'estada al Perú serà tota una experiència.

El primer dia ens trobarem amb la necessitat d'esforçar-nos més per conèixer la cultura i poder dur a terme millor la pràctica educativa. Ens vàrem trobar amb diverses diferències al llenguatge, per exemple frases del tipus: «bota el papel al tacho» (tira el paper al fums) o «párate ya, pues» (aixeca't tot d'una) o paraules referides al material escolar, com per exemple, «plumón» (retolador), «fólder» (carpeta), «lapicero» (bolígraf), que s'han d'aprendre ràpidament per facilitar la tasca com a practicant docent.

El segon dia ens trobarem amb la necessitat de conèixer la geografia i la història del país, cosa que no suposà cap problema, ja que sorgeix de la inquietud de saber on ets i per què allà on ets és així. Descobrirem que el Perú té una geografia espectacular, que fàcilment passes del desert a la selva i d'aquesta als nevats més impressionants. Pel que fa a la història, t'immergeixes en una fascinant rondalla preincaica que finalitza amb l'actual president Toledo.

El tercer dia ens trobarem amb la necessitat de conèixer tota una sèrie de principis i mètodes educatius que són la teoria sobre la pràctica que ens trobarem al dia següent. Una teoria que ens implicava dia i nit, una teoria plena d'una il·lusió renovadora que per a uns estudiants europeus de classe mitjana no passa per alt.

El quart dia començarem a posar en pràctica tots els coneixements que teníem, no tan sols els dels tres darrers dies, sinó de tota la nostra vida i ens haguérem d'esforçar al màxim per poder compaginar tot el que veíem amb el que ja sabíem.

El cinquè dia, divendres, sortírem a conèixer gent, així l'home de la *bodeguita* del cantó, el xef de l'avinguda Palermo, la dona de la perruqueria de dos carrers més a baix o la senyoreta Palomino es convertiren en els nostres còmplices al Perú.

El dissabte, partírem a veure tot el que havíem vist als llibres, a conèixer la història del país a través dels nostres propis ulls, a gaudir del nostre final de carrera i sobretot a viure, intensament, l'experiència de ser-hi.

El darrer dia fou diumenge, aquest dia no aprenguérem res, simplement quedàrem immòbils mirant, amb un somriure absurd, les fotos de tota una experiència.

Què hem trobat al Perú?

Després de tres reunions, on més que parlar del que havíem trobat al Perú, parlàvem del que havíem fet, hem decidit que el més important de tot és que al Perú hi hem trobat uns amics que difícilment oblidarem, que al Perú hi hem trobat uns mestres que ens han ajudat en tot moment i que han fet que el nostre primer contacte amb el món educatiu sigui gratificant, a més d'uns alumnes motivats, crítics, treballadors i en constant debat per millorar tant personalment com socialment, així com unes escoles compromeses amb la societat, amb el país i amb el món.

Home teixint

Conclusions de l'experiència

A nivell personal, cada un per la seva part, ha anat configurant-se com a mestre i ha extret les seves pròpies conclusions sobre el que queda de la seva estada al Perú.

Xisca

En els tres mesos i mig de les meves pràctiques a Pukllasunchis he tingut l'oportunitat de conèixer una escola «alternativa» a la qual els nins van perquè volen, no per obligació, on se'ls intenta ensenyar el gust per aprendre i on volen, per damunt de tot, que siguin feliços.

El simple fet de fer les pràctiques és ja per si tota una experiència tant a nivell docent com personal. Però pens que pel fet d'haver-les pogudes realitzar en un altre país han estat molt més enriquidores. Haver tingut aquesta possibilitat, a més de servir per conèixer-me millor a mi mateixa i valorar més les coses, m'ha fet conèixer també una altra realitat, obrir els ulls i veure les coses d'una altra manera.

I és que nosaltres vivim en una societat tan materialista que moltes vegades se'ns oblidem coses que realment tenen tanta importància com les relacions amb les persones, i que en aquests països que en diuen «empobrits», on moltes vegades no tenen res, consideren fonamentals.

M'ha semblat admirable la il·lusió dels equips de les escoles que hem conegut, la força que tenen i les ganes que posen per dur a terme els seus projectes, uns projectes educatius molt innovadors per a un país com el Perú, on l'educació, tant pública com privada, sol ser de caire tradicionalista. M'ha sorprès molt veure-hi l'aplicació d'un ensenyament constructivista, on els recursos són pocs i difícils de trobar, això m'ha fet pensar sobre la realitat de l'educació d'aquí, on moltes vegades per desídia, encara que tenim molts de recursos i possibilitats, ens limitam a fer allò més fàcil.

Des de la nostra arribada tots ens varen tractar tan bé que ens sentírem com a casa, més que practicants ens tractaven com si fóssim companys. Personalment he tingut sort de poder estar tant a l'aula com a les classes d'Educació Física o «juego y movimiento» com deien allà. He pogut aplicar a la pràctica educativa el que he après a la carrera de Magisteri, però sense cap dubte, el que més he après és a nivell humà. Com que una cosa va lligada amb l'altra, estar allà m'ha servit indubtablement també a nivell docent. La força dels mestres es basava en el fet que gaudien del que feien, estaven motivats i eren motivadors i sabien transmetre als nins aquestes ganes de fer i aprendre.

He pogut comprovar que el títol de la *Convocatòria de beques per fer pràctiques en*

---

països empobrits, no era del tot cert. Sí que tenen menys doblers que al món occidental, però de fet, el Perú és tan ric en valors i qualitat humana i he guanyat tant estant allà, que em sembla que som jo qui ho ha d'agrair en comptes d'ells per haver-hi pogut viure.

El més important per mi han estat les relacions amb la gent, viure amb ells, aprendre, fer feina, fer amics, contrastar opinions, compartir coses de les nostres cultures..., però no sols amb els peruans, sinó també amb els companys que partírem cap allà: Dani, Quique, Jordi, Isa, Marina i Vicky. Per a nosaltres, compartir, viure junts, fer feina, conèixer el país, ha estat una gran experiència que ens ha unit molt.

Si n'he de fer un balanç general, diria que he tingut molta sort, i que aquesta, sense cap dubte ha estat una de les més aprofitades i millors vivències que he tingut fins ara, i que, com ja han dit molts després de tornar-ne, hi ha un abans i un després de les pràctiques al Perú.

Quique

Des del meu punt de vista puc dir que són moltes les experiències a nivell educatiu viscudes al Perú, i que el millor de tot ha estat poder aportar qualche cosa a la gent que m'ha donat tanta afectivitat i tants d'aprenentatges.

Al llarg de les pràctiques he experimentat amb moltes activitats, quasi totes relacionades amb la psicomotricitat. Aprofundint en el meu camp de treball, i aprofitant que em varen proposar la realització d'un projecte de psicomotricitat per al col·legi i en

concret per al primer cicle de primària. En un treball conjunt amb Beto, el professor d'Educació Física, i utilitzant sempre el currículum oficial de les Illes Balears, vàrem confeccionar una programació de psicomotricitat i d'educació física.

Vaig poder implicar-me al cent per cent dins una activitat de la qual estava content que es desenvolupàs al col·legi; em varen donar una confiança i una responsabilitat amb la qual vaig aprendre molt: a treballar en equip, a seguir un ritme de treball i el més important a veure com un treball teòric dóna els seus fruits pràctics.

Després de les activitats també vaig fer un informe de cada un dels nins d'infantil, primer cicle i segon cicle de primària, que es va incloure en els informes finals de cada nin en finalitzar el primer bimestre. Amb aquesta eina vaig assistir a les entrevistes amb els pares i mares, en què els explicava el contingut dels meus informes. També va ser una oportunitat d'implicar-me d'una forma activa dins les entrevistes amb les famílies.

Cal esmentar la col·laboració que feia amb el grup de Projecció Social tots els divendres a l'horabaixa, fent jocs tranquils amb un grup de gent major, amb què a poc a poc vaig establir una relació d'amics.

Totes aquestes activitats que he pogut desenvolupar en el transcurs de les meves pràctiques han significat una important experiència i uns importants aprenentatges que marcaran les meves metodologies com a docent, però el més important ha estat comprovar que estic fet per treballar amb

---

---

nins dins una comunitat educativa, que realment m'agrada aquesta feina i aquesta professió, i com et veus recompensat per tots els treballs fets.

Marina

Va ser molt el que vaig aprendre, tant en qüestió personal com en la professional.

Una de les coses que més em va impressionar va ser la pobresa del país. Els nins venent pels carrers, la quantitat de gent que vivia en petites casetes de cartó, en pèssimes condicions o en els carrers. Aquesta és una realitat a la qual no em vaig acostumar mai durant la meva estada al Perú. Vivint en aquesta societat, encara que com a estranger, sents i arribes a pensar d'una altra manera, valorant molt més aspectes més humans, deixant de banda tot el materialisme en què estam immersos.

Crec que la Xarxa de les Escoles Alternatives del Perú és un conjunt d'idees, valors, actituds i accions molt necessaris per a tot tipus de realitat, ja que és una resposta a la gran crisi per la qual travessa la humanitat, amb una forta manca de valors, amb molt d'egoisme, amb una necessitat de sobreviure pensant en un mateix. Crec que la formació que dóna aquest tipus d'escoles farà dels alumnes éssers compromesos amb la realitat del seu país, crítics davant les injustícies i persones disposades a lluitar pels seus valors.

Puc dir que aquestes escoles duen a terme el seu projecte alternatiu. No són tan sols paraules escrites, són valors i pensaments adquirits per tots els membres de l'escola.

Vaig poder comprovar que amb entusiasme i col·laboració és possible dur a terme una educació que motiva els alumnes a ser participants del seu aprenentatge. Em va agradar molt poder estar a l'escola José Antonio Encinas, ja que vaig poder aprendre un conjunt d'estratègies, d'idees, de metodologia que, segurament, podré aplicar, posteriorment, en la meva tasca com a docent.

M'agradaria destacar alguns aspectes que em varen cridar l'atenció a l'escola.

Un dels quals és la plena integració dels pares i mares en l'educació dels fills. Pens que és molt important per a l'evolució del nin la màxima col·laboració entre pares i mestres, fent un tot de la idea d'educació, a fi de no confondre els infants.

Un altre aspecte a destacar és la integració que es duu entre els mestres. Tots s'ajuden l'un a l'altre, i aquest recolzament també el varen tenir amb mi mateixa. Treballant com a grup i com a grup d'ajut, no de competició, es pot connectar molt millor amb les idees del centre, així com aconseguir resoldre molts de dubtes i pors.

Finalment, vull ressaltar la bona acollida que vàrem rebre. Totes i cada una de les persones amb les quals ens vàrem trobar ens tractaren com un més de la família. En general, són gent —i estic parlant dels nins, els pares, els companys de feina, el senyor del taxi, la senyora de la tenda..., disposada a confiar, a donar-te el seu afecte sense esperar res a canvi. Això i tot allò que hi has viscut fa que tornis amb una ment i una visió més ampla i tolerant.

Jordi

Crec que la pregunta correcta és si tot el que he après allà em servirà per viure aquí. També crec que de la reflexió sobre aquesta pregunta sorgeix el veritable aprenentatge. Què hi he après? Podria dir que hi he après una cultura, una forma de lluitar per la societat, una manera d'implicar-se dins l'educació, una filosofia de viure, etc. Però seria mentir-me, ja que en realitat només he conegut tota una sèrie d'actituds i sistemes que (a falta d'integrar-se dins mi) m'han ensenyat a mirar la vida des d'una perspectiva diferent. Ara crec que ser mestre és un sacrifici digne d'aquells que creuen que tot és millorable, digne d'una

gent motivada i preparada per afrontar la feina d'educar i sobretot digne d'aquella gent amb un esperit crític.

Al Perú hi trobes moltes coses i molt diverses, d'entre les quals rest amb el fet que hi trobes l'oportunitat d'entendre que l'organització social depèn dels mateixos individus que la formen i que aquests són educables. Aquesta frase suposa una arma de doble full que es manifesta en la lluita de classes i es culmina amb el manifest de l'instint de supervivència.

Dani

He après tantes coses al Perú que contar-les

imatge del
Machu-Picchu

---

totes seria molt llarg, encara que segurament interessant. De totes formes si n'haigués de triar una, a hores d'ara quedaria amb l'afecte com a principi pedagògic. I no m'estic referint a un amor paternalista i protector, sinó més aviat a l'estima incondicional del mestre que ofereix un resguard als seus alumnes quan ho necessiten, però que, alhora, els ofereix eines perquè s'emancipin d'ell, perquè el deixin enrere.

És un amor que neix de la confiança que els altres valen tant com un mateix i que, per tant, cal comptar amb ells. I al mateix temps de ser conscients que els alumnes estan formant-se, creixent, i que els hem d'ajudar en aquest procés. I ajudar vol dir ajudar i no vol dir obligar-los ni fer-ho per ells.

Isa

Uno de los motivos que me impulsaron a solicitar la beca para hacer mi prácticum en Perú fue poder vivir de lleno el proyecto educativo de sus escuelas alternativas. Era todo un reto, pues en pocos lugares se tiene la posibilidad de ver que todo aquello que está escrito en los papeles y que «queda bonito», realmente se lleva a cabo de principio a fin en la práctica. Cuando estudiaba Magisterio y los profesores me hablaban del aprendizaje constructivo, de partir de los conocimientos previos de los alumnos, de no ser un docente, por decirlo de alguna manera, «autoritario», sino más bien una persona que guía el aprendizaje del niño, de proyectos, de centros de interés..., pensaba que aquello no era más que una utopía (pues no se asemejaba en nada a lo que yo había recibido), que era imposible llevarlo a la práctica

porque se convertiría en un caos. Pues bien, cuando me comenzaron a hablar de estas escuelas de Perú, sentí ganas de poder presenciar con mis propios ojos que todo aquello que estaba en los libros se llevaba a cabo en una parte del mundo que luchaba por cambiar la situación de su país y por crear personas libres, felices y democráticas.

Vicky

Realment, fer les pràctiques al Perú ha estat tota una experiència i no sols a nivell acadèmic, sinó també a nivell personal.

El que podria destacar com a aspectes que més m'han cridat l'atenció i com a alumna practicant del José Antonio Encinas ha estat poder comprovar que és una institució creada sota els valors pedagògics que en un principi ens varen explicar: una escola que educa en democràcia, on es té en compte l'alumne com un individu únic i individual..., i sobretot l'afectivitat com a eix primordial que es promou al centre. Pel que fa als alumnes, els nins i nines que acudeixen a aquestes escoles de la Xarxa d'Escoles Alternatives són nins que volen anar a escola i en gaudeixen. Són nins que ja, des de ben petits, reben una bona estimulació per tal de ser crítics amb el que fan ells i la resta dels seus companys, amb l'entorn que els envolta, amb la situació en què es troben. Per una altra banda, un altre dels aspectes que em varen sorprendre va ser la col·laboració per part dels pares. Aquests es mostren i se senten compromesos en tot moment amb la proposta de l'escola, participen en les diferents activitats, ajuden els fills i la institució, donen suport, idees, etc.

Pel que fa a la resta del professorat, puc dir que la paraula competitivitat no existeix en el seu diccionari, aquesta és substituïda per la participació, la interrelació, la col·laboració i l'amistat.

La metodologia que propugnen aquestes tres institucions, entre d'altres, és una metodologia que té en compte les preocupacions i necessitats reals que sorgeixen dels mateixos alumnes, i que proporciona les eines més eficients a fi que aquests nins i nines puguin desenvolupar-se sense gaire dificultats en l'entorn que els envolta.

Creieu-me quan dic que el tercer món és aquest on vivim nosaltres.

No m'agradaria acabar, ja que no em puc estendre gaire, sense afegir el gran suport, tolerància i bona convivència en general que m'han pogut proporcionar els que han estat els meus companys i germans durant aquest viatge ple d'aventures, a vosaltres, Quique, Jordi, Dani, Xisca, Isa i Marina, us dedic aquest paràgraf. A tu, Bel, gràcies per la teva comprensió i confiança. També he de mencionar tota la gent que ha estat la meva petita però forta família del Perú, que no oblidaré mai. Gràcies a tots per la vostra amistat i amabilitat.

Text escrit pels alumnes que durant el curs 2003-2004 han fet les seves pràctiques dels Estudis de Mestre a la Xarxa d'Escoles Alternatives del Perú.

Presentació de l'experiència

En els estudis d'Educació Social, les pràctiques es realitzen durant un quadrimestre sencer, que, en el pla d'estudis, és el segon i darrer del tercer i també darrer curs de la Diplomatura.

El fet que les pràctiques estiguin concentrades en un període relativament llarg de temps i durant el qual són l'única «assignatura» de tercer, en facilita la realització en universitats i entitats de fora de les Illes. El fet que en el pla d'estudis s'ubiquin en el darrer trimestre del darrer curs facilita que, si més no, una part de l'alumnat faci de les seves pràctiques un veritable projecte personal.

Per a alguns i algunes representen la possibilitat d'un primer contacte directe amb la realitat del treball socioeducatiu; per a d'altres, que han tingut experiències anteriors de feina, l'oportunitat de fer un treball dirigit, supervisat per professionals en un àmbit del seu interès. Hi ha qui dóna la major importància a les possibilitats reals de col·locació en el sector i/o en la mateixa entitat de pràctiques i qui vol aprofitar aquest moment clau, que marca sovint el pas de ser estudiant/a a tenir un títol universitari i començar a cercar feina com a tal titulat/da (en certa manera no poder deixar de banda per gaire més temps passar de jove a adult) per tenir una experiència intensa d'aprenentatge.

De l'alumnat que fa part del darrer grup,

una part vol fer les pràctiques en l'àmbit de la cooperació al desenvolupament, tot fent confluïr desigs d'aventura i d'aprenentatge i ajudant, d'aquesta manera, a construir una de les moltes cares d'una professió nova i apassionant: la d'educador/a social.

En el cas que ens ocupa, les pràctiques es feren en el marc d'un conveni amb l'African Center for Gender and Development de la Comissió Econòmica per a Àfrica de les Nacions Unides a Addis Abeba (Etiòpia). Es tractava d'unes pràctiques amb moltes potencialitats, ja que hi confluïen molts d'elements que les feien especialment riques i les diferenciaven d'altres opcions més habituals. Entre aquells, consider especialment destacables les possibilitats que dóna treballar durant un període d'entre tres i quatre mesos:

- En un centre de les Nacions Unides: experiència de treball en un organisme internacional, amb professionals de primera línia i utilitzant com a llengua primera l'anglès.
- Que té com a objectiu promoure i donar suport a la implementació de les polítiques d'igualtat entre dones i homes a Àfrica: aprenentatges sobre gènere i desenvolupament, disseny d'instruments per a la implementació de polítiques transversals de gènere (*gender mainstreaming*) en totes les polítiques...
- I que està ubicat a Etiòpia, un dels països

---

més pobres de l'Àfrica i del món, l'únic del continent que no ha estat mai colonitzat i amb una gran riquesa cultural.

Del valor que tingueren les pràctiques, en dóna testimoni el text on totes dues estudiantes expliquen la seva experiència i també una exposició sobre el tema.

(www.uib.es/servei/sri).

En aquests moments les dues exestudiantes s'estan formant a nivell de postgrau en cooperació al desenvolupament i estan treballant en àmbits relacionats amb les pràctiques realitzades: una en cooperació al desenvolupament i l'altra en gènere.

Francesca Salvà

Professora Titular de Pedagogia Laboral de la UIB.

Tutora de Pràctiques d'Educació Social.

Cap d'Estudis d'Educació Social
de març de 2000 a maig de 2003.

Experiències de pràctiques a l'African Center for Gender and Development. Nacions Unides. Etiòpia

Marina Fiol Estarellas, Susana Pulido Sánchez

Introducció

La Universitat de les Illes Balears (UIB) i el Govern de les Illes Balears, segons l'acord de col·laboració en matèria de cooperació al desenvolupament del 6 d'agost de 2001, varen convocar beques per a la realització de pràctiques d'alumnat de la UIB en països empobrits durant el curs 2002-2003.

Gràcies a aquestes beques, vàrem fer les pràctiques a l'African Center for Gender and Development (ACGD) de l'Economic Commission for Africa (ECA) de les Nacions Unides.

Així doncs, la finalitat d'aquest escrit és donar una breu descripció de la situació socioeconòmica i política a Etiòpia, la situació de la dona a Àfrica, així com explicar l'experiència viscuda tant pel que fa als coneixements assolits en el Centre Africà de Gènere i Desenvolupament (ACGD) com al treball realitzat a l'ONG Metges Sense Fronteres (MSF).

Situació socioeconòmica i política a Etiòpia

Etiòpia deriva del grec *Aithiopia*, que signifi-

ca «terra dels rostres cremats», nom amb el qual es varen designar en l'antiguitat els territoris situats al sud de l'Imperi dels faraons.

Etiòpia és un dels regnes més antics d'Àfrica, una de les primeres monarquies del món i l'únic país africà que ha mantingut la seva independència davant les colonitzacions europees. És el segon país més poblat d'Àfrica, amb una població estimada de seixanta-cinc milions d'habitants. Geogràficament, culturalment i lingüísticament és molt diversa (aproximadament s'hi han registrat vuitanta grups ètnics diferents cada un dels quals té el seu llenguatge). La llengua oficial és l'amhàric i la més parlada l'oromo, que pertany al grup ètnic majoritari. Al país es pot practicar de forma lliure qualsevol religió. Les més practicades són les professades per l'Església Cristiana Ortodoxa i per l'Islam. La taxa de natalitat és elevada: quaranta-quatre naixements per cada mil habitants; i la mortalitat, en constant retrocés, segueix sent molt alta, especialment la infantil, ja que hi ha aproximadament cent vint-i-quatre morts per cada mil nins nascuts. La mitjana de fills per cada dona és de sis i l'esperança de vida és de quaranta-

---

sis anys. L'elevada taxa de població infantil crea un problema afegit a l'educació, que s'enfronta amb el fet que el cinquanta per cent dels habitants del país en edat escolar no té les infraestructures adequades per rebre'n.

Les malalties més freqüents són les de tipus infeccions, com la malària, la pneumònia, la tuberculosi o els paràsits i les infeccions a la pell i als ulls. Les principals causes de mortalitat són la sida, la malària i la manca de nutrició.

Etiòpia ha estat sempre sinònim d'inestabilitat política. L'any 1974 hi va haver l'anomenada Revolució Socialista Militar, en la qual es va enderrocar l'emperador Haili Selassie i es va establir una Dictadura militar. El 1991, una coalició de fronts d'alliberació de diferents grups ètnics (Front Democràtic Revolucionari d'Etiòpia - FDRE) va abatre el règim militar dirigit pel coronel Mengistu Haile Marian. Així va ser com Etiòpia es va encaminar cap al seu futur, convocant les primeres eleccions democràtiques de la seva història; tot i així, aquestes es varen caracteritzar per la manipulació substancial del govern i la protecció inadequada dels drets humans.

El 1994 es va elaborar una constitució que va establir un sistema federal de govern que va dividir el país en nou regions federals. Tot i que la constitució ha intentat regular l'activitat política i les institucions democràtiques, la realitat d'Etiòpia ha estat molt diferent. Els registres de drets humans són encara molt desfavorables; la intimidació, l'empresonament polític i les expulsions dels adversaris ètnics es practiquen encara.

L'economia etiop ha crescut i continua fent-ho; tot i així, el constant conflicte amb Eritrea i la sequera que pateix actualment el país han causat que la seva economia estigui en una situació extrema.

Etiòpia continua sent un dels països més pobres del món (està registrat en el número 172 dels 174 països del món). La seva renda per capita el 1998 era de 110 dòlars i el seu producte interior brut (PIB) de 6.544 milions de dòlars, mentre que a Espanya la renda per capita era de 16.400 dòlars i el PIB de 642.400 milions de dòlars.

L'economia del país se sustenta principalment en l'agricultura, encara que el sector agrícola actual d'Etiòpia pateix les calamitats fetes per l'home, que han dut la pobresa a la població rural. Actualment hi ha vint-i-set milions de persones a Etiòpia en l'extrema pobresa; en aquest sentit el principal col·lectiu afectat és el de les dones. La desigualtat i subordinació d'aquestes respecte als homes provoca que moltes vegades no tinguin accés als recursos ni control sobre aquests. En aquest context, sorgeix el Centre Africà de Gènere i Desenvolupament de les Nacions Unides.

Descripció de l'experiència

Centre Africà de Gènere i Desenvolupament de les Nacions Unides (ACGD)

En aquest departament és on vàrem adquirir els nostres coneixements sobre la realitat de la dona a Àfrica, especialment a Etiòpia, i els conceptes més importants sobre la perspectiva de gènere que més tard empràrem per

---

---

realitzar el nostre projecte d'avaluació a l'ONGD Metges Sense Fronteres.

El 1958 es va crear la Comissió Econòmica per a Àfrica (ECA) amb la finalitat d'estimular el desenvolupament socioeconòmic del continent africà. L'ECA és una de les cinc comissions econòmiques regionals de l'ONU i està instal·lada a Addis Abeba (Etiòpia).

El 1975, els ministres de l'ECA es varen reunir per ratificar les clàusules per a la integració de les dones en el procés de desenvolupament i l'establiment del Centre Africà per a Dones (ACW). La creació de l'ACW es va concebre dins el context general de la primera Conferència Mundial de la Dona (setembre de 1975, Mèxic). L'agost de 2001, el Centre Africà per a Dones (ACW) va canviar el seu nom pel de Centre Africà de

Gènere i Desenvolupament. El motiu d'aquest canvi va ser la necessitat d'incloure gènere a l'hora de parlar d'igualtat entre homes i dones.

Els principals objectius de l'ACGD són:

- Promoure la implementació dels marcs teòrics de gènere.
- Introduir la perspectiva de gènere als programes o polítiques nacionals (*gender mainstreaming*).
- Potenciar el poder econòmic de les dones.

La dona a l'Àfrica

La majoria de països africans viu en una societat patriarcal on les dones estan sota unes

---

tradicions discriminatòries. Les dones es consideren generalment éssers inferiors, tot i que la seva contribució al desenvolupament de la comunitat és més gran que la dels homes. Una gran part de les dones no té accés als recursos ni control sobre aquests, no se'ls permet participar en la vida pública i en la presa de decisions i, generalment, són excloses de l'educació i la salut.

Les desigualtats entre les taxes d'escolarització de nins i nines són el resultat de factors culturals i econòmics: culturals en el sentit que la dona està molt infravalorada i no es creu que sigui útil enviar-la a escola i, quant al fet econòmic, enviar una nina a escola suposa desfer-se d'una mà de treball a casa, de la qual no poden prescindir. De tots aquests països, Etiòpia i Nigèria són els

que tenen les taxes més baixes d'inscripció educativa de nines.

Les dades recents mostren que una de les maneres més efectives de reduir la pobresa és invertir en l'educació per a les dones. Si la dona estudia, pot arribar a obtenir una feina remunerada i aconseguir una independència econòmica que li facilitaria tenir el control sobre els recursos i poder accedir a la presa de decisions.

La violència domèstica envers les dones és bastant comuna als països africans. L'estadística no és fàcil d'obtenir, ja que la majoria dels governs considera aquests assumptes com una qüestió privada de cada família i, per tant, s'accepten com una cosa normal per la societat.

L'abús verbal, la intimidació, l'aïllament, la privació econòmica, el casament prematur, la violació, la mutilació genital femenina (MGF), etc., són formes de violència bastant freqüents a l'Àfrica.

La constitució etiòp prohibeix el tràfic de dones i el maltractament mental i/o físic. No obstant això, la pràctica de la MGF no es considera un acte criminal. Etiòpia té una de les taxes més altes de MGF a Àfrica (aproximadament el 85 per cent de les dones són mutilades). Malgrat les campanyes en contra de la MGF, la tradició en aquest tipus de conductes està molt arrelada en la cultura popular; aquesta situació provoca que la població sostingui la pràctica i sigui molt difícil d'eradicar.

Gènere. Conceptes més importants

Per parlar de gènere és important diferenciar entre sexe i gènere.

Sexe fa referència a les diferències biològiques entre homes i dones.

Gènere designa allò que en cada societat s'atribueix a cada un dels sexes, és a dir, es refereix a la construcció social del fet de ser dona o home, a la interrelació entre ambdós i les diferents relacions de poder/subordinació en què aquestes interrelacions es presenten.

La dimensió de gènere es refereix al gènere com a categoria d'anàlisi que serveix per conèixer i avaluar un context, una realitat determinada, una experiència o un projecte concret.

Es tracta d'identificar i comprendre els rols, les necessitats i les feines que fan els homes i dones dins la seva quotidianitat; és a dir, en el context en què viuen per poder descobrir quines són les diferències de gènere principals. Així doncs, a l'hora de realitzar una anàlisi del gènere per desenvolupar projectes, programes i polítiques s'han de tenir en compte tres principals variables:

- 1a.** La divisió laboral d'homes i dones.
- 2a.** Les necessitats pràctiques i estratègiques.
- 3a.** L'accés als recursos i el control sobre aquests.

1r. La divisió laboral d'homes i dones

Aquesta variable determina els rols i les activitats que la mateixa societat i cultura (en aquest cas l'africana) considera pròpies dels homes i les dones. Aquest concepte determina un altre concepte, les relacions de poder que són causades pels desavantatges laborals entre ambdós sexes.

Hi ha dos tipus de treball:

- 1.** El productiu: treball realitzat, majoritàriament per homes, a través del qual es cobra un salari.
- 2.** El reproductiu: treball no pagat i realitzat principalment per dones (tenir cura dels nins i vells de la família, dels animals, anar a cercar aigua, treballar la terra, etc.).

Una de les eines més importants que s'uti-

---

litzen per dur a terme aquesta identificació del treball és un gràfic que diferencia els treballs que fan ambdós sexes les vint-i-quatre hores del dia.

2n. Les necessitats pràctiques i estratègiques

Les necessitats pràctiques són aquelles que permeten de manera immediata millorar la qualitat de vida; tot i així, suplir aquestes necessitats no ajuda a l'apoderament de la dona, ja que es basen a suplir d'una manera immediata i pràctica un problema. La resolució d'aquestes necessitats seria donar suport mèdic, posar un pou d'aigua, construir una escola, etc.

Les necessitats estratègiques són aquelles dirigides a transformar la desigualtat entre sexes i estimular la dona a tenir poder de decisió i un control sobre el seu propi cos. La resolució d'aquestes necessitats és més difícil d'aconseguir, perquè hi influeix la cultura i religió del país. Per exemple, que tinguin drets legals i els mateixos que els homes així com la incorporació de la dona als llocs de poder i decisió, l'augment de la taxa d'alfabetització de la dona, etc.

Una de les eines més importants que s'utilitzen per dur a terme aquesta identificació és un gràfic que diferencia les necessitats dels homes i dones.

3r. L'accés als recursos i el control sobre aquests

És important distingir entre l'accés als recursos i el control sobre els recursos, és a dir, qui

els usa o qui té el poder sobre aquests, ja que, depenent de la situació, la persona podrà tenir benefici parcial o total. Un exemple clar sobre aquestes dues variables serà, per una banda, el fet de poder treballar la terra (accés al recurs) i, per altra banda, el dret a ser propietari de la dita terra (control del recurs). A la major part d'Etiòpia, la dona no pot ser propietària de cap terra, per tant els beneficis principals són aprofitats pels homes, fins i tot quan són les dones les principals treballadores del recurs.

Projecte desenvolupat a Metges Sense Fronteres

Sota la supervisió del Departament de Gènere de les Nacions Unides, vàrem desenvolupar un projecte d'avaluació amb l'objectiu de valorar el component de gènere al projecte que duia a terme Metges Sense Fronteres (MSF) a Addis Abeba (Etiòpia).

MSF Etiòpia, des de 1996, treballa principalment en la prevenció del VIH/SIDA. La seva actuació abraça la majoria dels territoris mitjançant activitats diverses com informació, assessorament, ajuda psicològica i assistència mèdica a la població en general.

Un dels projectes que duen a terme es "Prevenció del VIH/SIDA/ITS, Autoajuda i Empara de les dones que viuen de la prostitució a Addis Abeba".

La prostitució és la principal via de transmissió d'Infeccions de Transmissió Sexual (ITS), entre les quals, la transmissió del VIH. A Etiòpia la prostitució no està legalitzada, però el Codi Penal n'accepta la pràctica sem-

pre que no sigui en llocs públics, com els mercats, escoles, esglésies, etc. La dona prostituta a Etiòpia pertany a un nivell socioeconòmic molt baix. Les raons més freqüents per exercir aquesta activitat són la pròpia supervivència, la manutenció dels membres de la família o per fugir de matrimonis concertats.

Aquest projecte té una duració de tres anys i el nombre de beneficiàries és de tres mil sis-cents dones. L'objectiu principal és «reduir les malalties de transmissió sexual de les prostitutes a Addis i l'empara de les mateixes dones mitjançant les activitats econòmiques alternatives». Les activitats que duen a terme per aconseguir aquest objectiu son:

1. Tallers d'orientació per conscienciar-les de les ITS i l'ús del preservatiu.

2. Realització de grups de discussió, conferències, periòdics, fulletons, etc. Per conscienciar la població en general sobre el VIH/SIDA, salut reproductiva, gènere, etc.

3. Seleccionar i negociar, amb les beneficiàries del projecte, una formació que generi recursos econòmics.

Dins aquest projecte és on vàrem emmarcar el nostre treball d'avaluació.

Objectius de l'avaluació

- Avaluació de l'impacte de gènere en les beneficiàries del projecte, especialment pel que es refereix al control sobre els recursos i el poder de decisió que tenen amb el seu cos i els clients.

- Esbrinar si els professionals de MSF intro-

dueixen la perspectiva de gènere en totes les fases d'elaboració del projecte.

Metodologia

Per aconseguir la informació vàrem elaborar tres qüestionaris dirigits a les beneficiàries del projecte i una entrevista al coordinador del mateix projecte.

El primer qüestionari, anomenat «Contacte», estava dirigit a prostitutes que no estaven dins el projecte de MSF. L'objectiu principal era esbrinar l'impacte de MSF en la captació de noves beneficiàries.

El segon qüestionari, anomenat «Ús del preservatiu i empara», estava dirigit a les prostitutes que havien acabat els tallers d'orientació sobre salut. L'objectiu principal era esbrinar l'impacte d'aquest taller sobre el control dels seus cossos.

El tercer qüestionari, anomenat «Inserció sociolaboral de la dona», estava dirigit a prostitutes que havien acabat el taller de formació i inserció laboral. L'objectiu principal era esbrinar la capacitat d'aquestes dones de trobar altres alternatives econòmiques i així poder deixar la prostitució.

L'entrevista estava dirigida al coordinador amb l'objectiu d'identificar les estructures i els mecanismes de *gender mainstreaming* que es duïen a terme al projecte (grau de participació de les beneficiàries en l'elaboració, la implementació i avaluació del projecte; la formació dels professionals en el tema de gènere; l'esbrinament de les necessitats pràctiques i estratègiques de les beneficiàries; efectes del projecte a llarg termini...).

Dona etiop

Conclusions de l'avaluació

Pel que fa referència als qüestionaris, vàrem concloure que les beneficiàries tenien accés a la informació sobre les ITS i als preservatius, els quals repartien a l'ONG de manera gratuïta (accés al recurs); tot i així, no tenien control sobre aquells (control sobre el recurs), ja que les dades demostraven que en certes ocasions aquesta informació s'oblidava i això feia que l'impacte del projecte sobre les beneficiàries disminuís. Pel que fa a l'ús del preservatiu, les beneficiàries no l'utilitzaven amb les seves parelles estables o bé confiaven que els clients els sabien utilitzar de manera correcta.

Per una altra part, les beneficiàries varen coincidir que el fet d'haver realitzat el taller de formació i inserció laboral havia augmentat la seva autoestima així com la millora de la seva qualitat de vida, però que tardaven almenys dos anys, i no totes, a abandonar la prostitució. Per això vàrem considerar que era important fer un seguiment, per part dels professionals de MSF, d'aquestes dones una vegada acabat el taller de formació i inserció laboral i així esbrinar quines oportunitats tenien d'accedir als recursos econòmics que els facilitassin poder abandonar la prostitució.

També vàrem concloure que faltava fer un estudi més exhaustiu de la distribució dels rols tant en l'activitat, dona-client, com en la vida familiar, dona-parella-família, per esbrinar, sobretot, quin era el seu poder de presa de decisions i control sobre els recursos econòmics que obtenien de l'exercici de la prostitució.

Pel que fa a l'entrevista, vàrem considerar molt positiu que a l'hora de formular els objectius es tinguessin en compte les necessitats pràctiques i estratègiques de les dones. També cal destacar la representació elevada de dones en l'equip tècnic d'organització, tot i això, hi havia una mancança de formació dels professionals sobre el tema de gènere.

Conclusions de l'experiència

Per començar, ens agradaria expressar que el fet d'haver treballat i conviscut en una cultura tan diferent com l'africana ha dificultat el nostre procés d'adaptació tant a nivell personal com professional.

Quan viatges a un país tan diferent com és un del continent africà, tractes de conscienciar-te que trobaràs multitud de costums molt diferents als teus; tot i així, creus assumir el respecte fins que et trobes amb unes pràctiques culturals que van en contra dels drets humans internacionals i descobreixes que no és tan fàcil quedar al marge del que vius dia a dia. N'és un clar exemple la pràctica de l'ablació.

El fet d'haver treballat amb la dona africana ens ha apropat a la realitat més crua d'una societat patriarcal que es regeix per la desigualtat i discriminació sexual. No podem amagar que més d'una vegada hem sentit rebuig cap a tal cultura, fins al punt d'enfrontar-nos-hi i qüestionar-nos la nostra professionalitat com a educadores.

Per altra banda, el xoc cultural viscut en l'àmbit laboral tant a l'ONU com a Metges Sense Fronteres ha suposat un treball difícil

---

que ens ha obligat a una resolució de conflictes constant. Amb els professionals de l'ONU en discernir en un primer moment quina seria la nostra labor al Centre Africà de Gènere i Desenvolupament (ACGD). Si partim del fet que la funció d'un educador social és relativament nova en la nostra societat, no és estrany que en un altre país com Etiòpia aquesta professió encara no existeixi o que pugui ser confosa amb altres rames o ciències, com la psicologia, sociologia, etc. En aquest context, el nostre primer període de pràctiques es va basar a restablir nous paràmetres de treball amb la finalitat d'aprofitar al màxim la nostra estada a Etiòpia.

Baldament al principi estàvem un poc desil·lusionades, ens va agradar molt el tracte rebut pels professionals de l'ONU i especialment el de la nostra supervisora. Es varen tenir en compte les nostres expectatives i no varen dubtar a canviar el nostre pla de treball per adequar-lo als estudis d'Educació Social. Aquí incloem la possibilitat de treballar conjuntament amb un programa de gènere dut a terme a Metges Sense Fronteres (MSF) i realitzat fora de la institució en un context més pràctic i tangible.

Durant el període de treball a MSF també vàrem experimentar diversos xocs culturals amb els professionals, especialment amb la seva forma de treballar. Ens ha resultat una tasca complicada assumir el seu ritme de treball i sobretot adaptar-nos-hi. A més, a l'hora de fer les entrevistes a les beneficiàries (les quals només parlaven la llengua autòctona, l'amhàric) vàrem perdre molta informació, ja que necessitàvem un traductor tot el temps. Tot i així, el fet de tenir l'oportunitat de rea-

litzar el nostre propi projecte de treball (sempre revisat per la nostra tutora) ens ha atorgat certa autonomia i responsabilitat que fins ara no havíem experimentat. En aquest sentit, consideram que aquesta experiència ha estat molt important a nivell personal, ja que ha millorat el nostre coneixement de quines són les nostres potencialitats i dificultats com a educadores i persones.

En conclusió i, per acabar, cal dir que la realització de les pràctiques a l'ACGD ens ha donat l'oportunitat de conèixer les principals eines per treballar el gènere, així com la possibilitat de realitzar un projecte d'avaluació de gènere a MSF, però principalment ens ha ofert una realitat molt dura i per la qual cal lluitar: el desenvolupament integral de la dona al món.

Evolució del Programa
de Beques de Pràctiques
en Matèria
de Cooperació
al Desenvolupament

Berta Artigas
Coordinadora de Cooperació
al Desenvolupament (UIB)

Evolució del Programa de Beques de Pràctiques en Matèria de Cooperació al Desenvolupament

Berta Artigas

Coordinadora de Cooperació al Desenvolupament (UIB)

Introducció

La Universitat de les Illes Balears, com a part integrant de la societat, vol afavorir una major consciència enfront dels desequilibris mundials i de les desigualtats i contribuir a assolir més altes cotes de benestar per a tothom. Per aquest motiu es posiciona de manera responsable i decidida en la col·laboració i l'ajuda als països en vies de desenvolupament.

És en aquest context que la UIB fomenta i potencia un programa de beques per al seu alumnat a fi que es pugin realitzar les pràctiques dels diferents estudis en països empobrits, dins el marc dels quatre convenis de col·laboració que han signat des de l'any 2001 la UIB i el Govern de les Illes Balears en matèria de cooperació al desenvolupament.

Els objectius que orienten el programa de beques de pràctiques en cooperació al desenvolupament són els següents:

- Sensibilitzar l'alumnat sobre la diversitat cultural, el desenvolupament humà i

econòmic, la justícia i el medi ambient dels països empobrits.

- Formar professionals i tècnics conscients de les necessitats i els problemes dels països en vies de desenvolupament.

- Promoure una formació basada en valors com la solidaritat, la tolerància, la convivència, la llibertat i la justícia i afavorir actituds solidàries i hàbits de consum, comerç i producció justs i sostenibles.

- Potenciar l'anàlisi crítica sobre les necessitats i desigualtats existents en el món actual i valorar la importància d'elaborar projectes i intervencions interdisciplinaris.

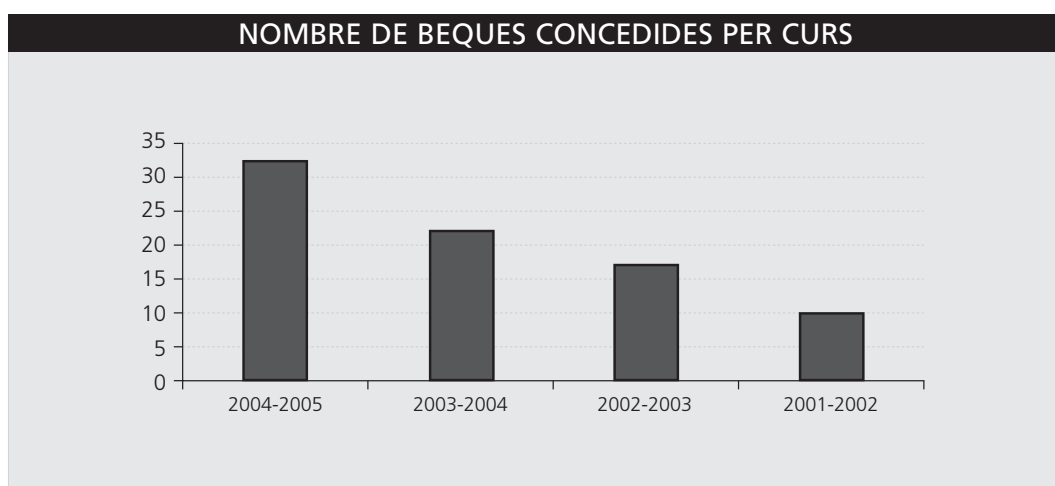
- Complementar la formació acadèmica i professional de l'alumnat, participant en experiències que proporcionin nous aprenentatges i noves habilitats tant humanes com professionals.

- Fomentar el diàleg intercultural apropant els diferents valors i les formes de vida de cada cultura.

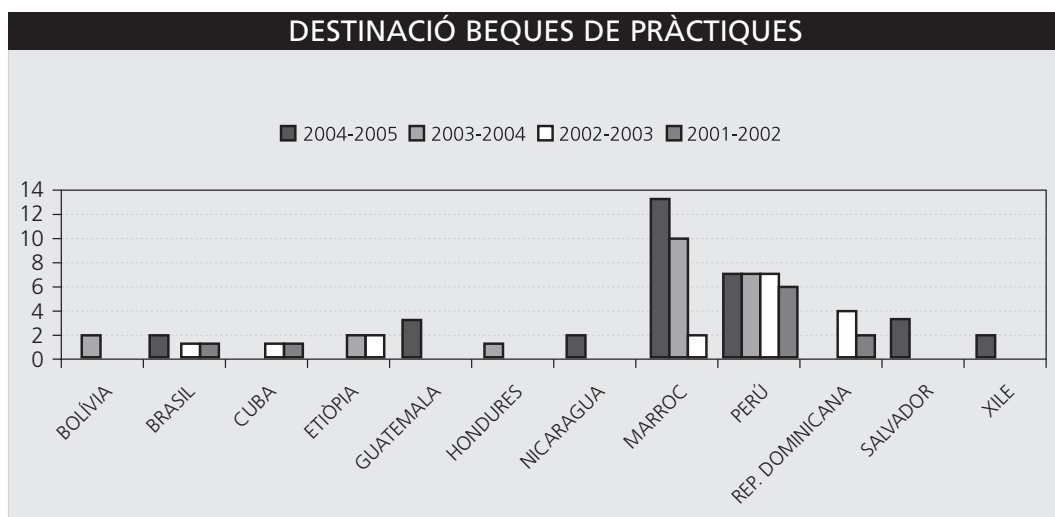
Evolució del programa

Des de l'any 2001 s'han signat quatre convenis de col·laboració entre la UIB i el Govern de les Illes Balears en matèria de cooperació al desenvolupament i en tots s'inclou el programa de beques de pràctiques en països empobrits. En aquests anys, s'ha passat de les quinze beques que es varen oferir per al curs 2001-2002, a un total de trenta-dues beques per al curs 2004-2005.

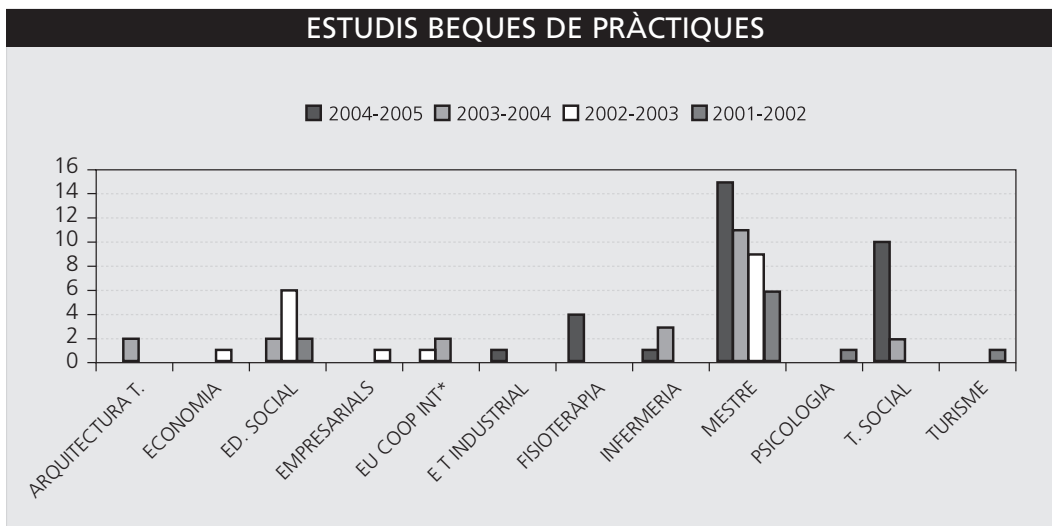
En aquest gràfic podem observar el total de beques concedides per curs acadèmic:

Pel que fa als països on l'alumnat realitza les pràctiques, podem observar que el major nombre de beques són al Marroc i al Perú.

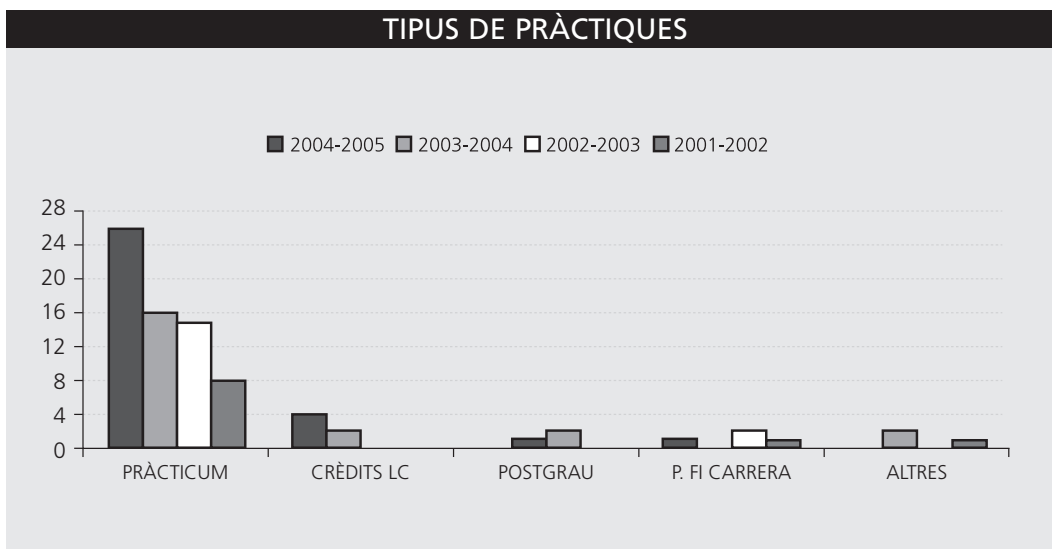

Aquest gràfic ens mostra el nombre d'alumnes segons els estudis i el curs acadèmic:

* EU COOP INT: Curs d'Especialista Universitari en Cooperació Internacional

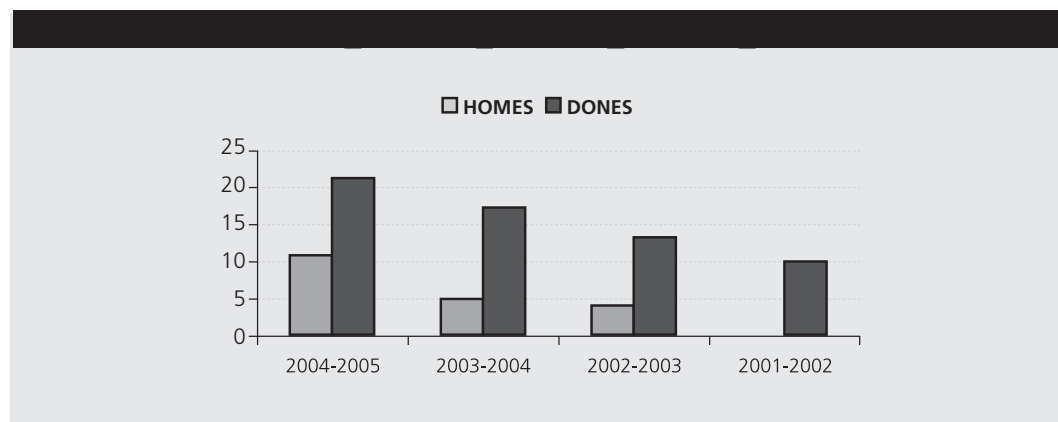
Pel que fa al tipus de pràctiques, les més habituals són les que corresponen al pràcticum dels estudis corresponents, seguides per les que es convalden per crèdits de lliure configuració i les que corresponen a projectes de fi de carrera.

Al gràfic següent sobre la distribució per sexe de tot l'alumnat que ha participat i participa en el programa, podem observar que la majoria de participants són dones.

L'increment en el nombre de places de beques de pràctiques ha comportat alhora un augment en les partides pressupostàries. Així en el curs 2001-2002 s'hi varen destinar 2.000.000 de pessetes; en el curs 2002-2003: 14.425 euros; en el curs 2003-2004: 18.000 euros; en el curs 2004-2005: 48.000 euros i en el curs 2005-2006 s'han pressupostat 52.500 euros. És important especificar que dins aquestes partides s'inclouen les despeses per a la difusió del programa i l'assegurança que la UIB subscriu per cada un dels alumnes i que cobreix tot el període de pràctiques.

Sens dubte que aquest increment és el reflex de la bona valoració feta del programa de beques de pràctiques en països empobrits, tant per part del professorat com per part de l'alumnat que hi ha participat. Aquestes valoracions satisfactòries han contribuït al fet que, cada curs, es vagin incorporant nous estudis i nou professorat. Aquesta evolució fa palesa la sensibilització tant de l'alumnat com del professorat de la UIB per la cooperació al desenvolupament.

Coordinació del programa de beques

S'està treballant en una major coordinació i divulgació del programa a fi que pugui arribar a un major nombre d'alumnat. Així són les facultats i les escoles les que determinen les places i el tipus de pràctiques a realitzar, ja siguin crèdits del pràcticum, pràctiques a convalidar per crèdits de lliure configuració o projectes de final de carrera. D'altra banda, i per poder fer la selecció de l'alumnat mantenint els criteris d'equitat i objectivitat, s'ha elaborat un barem consensuat amb el professorat que participa en el programa.

D'altra banda, amb la finalitat que l'estada en els diferents països sigui la més segura possible, des del Vicerectorat es manté una línia de comunicació amb les ambaixades dels països receptors, enviat el nom, el lloc de pràctiques i el temps de duració d'aquestes. Igualment els i les alumnes tenen la responsabilitat de personar-s'hi quan arriben al país.

Distribució de les beques de pràctiques per cursos acadèmics

Hem considerat important ressaltar els diferents estudis i els països en què s'han realitzat les pràctiques des dels inicis fins a l'actualitat. La seva distribució per cursos acadèmics és la següent: en el curs acadèmic 2004-2005 s'han concedit 32 beques.

Els estudis, el nombre de places i els països on s'han realitzat són els següents:

ESTUDIS	NOM I LLINATGES	DESTINACIÓ	TUTOR/A
Curs d'Especialista Universitari en Cooperació Internacional	María del Carmén Cano Gómez	IMPRHU (Institut de Promoció Humana) de Somoto (Nicaragua)	Antoni Socias
Enginyeria Tècnica Industrial. Especialitat Electrònica	Daniel Palou Van Engelen	Universitat Nacional d'Enginyeria de Nicaragua	Víctor Martínez
Fisioteràpia	Alicia Moratiel Turienzo	Centro de Ciências da Saúde BRASIL	Berta Paz
Fisioteràpia	Álvaro Sabater Gárriz	Escola de Kinesiologia de la Universitat de Xile	Antoni Aguiló
Fisioteràpia	Amèlia Pons Hernández	Escola de Kinesiologia de la Universitat de Xile	Antoni Aguiló
Fisioteràpia	Rosa M. Jiménez García	Centro de Ciências da Saúde BRASIL	Berta Paz
Infermeria	Matilde Martínez Lorenzo	Centre d'Azrou MARROC	M. Lluç Bauzà; Esperança Ponsell; Pilar Ferrer de Sant Jordi
Mestre d'Educació Física	Agustín López Cortés	Col·legi Espanyol Ramón y Cajal (Tànger) MARROC	Herminio Domingo
Mestre d'Educació Física	Carme Palmer Simó	Xarxa d'Escoles Alternatives PERÚ	M. Isabel Pomar

ESTUDIS	NOM I LLINATGES	DESTINACIÓ	TUTOR/A
Mestre d'Educació Física	Enrique Xaudiera Ramos	Xarxa d'Escoles Alternatives PERÚ	M. Isabel Pomar
Mestre d'Educació Física	Francisco Borja Oliver Benito	Col·legi Espanyol Ramón y Cajal (Tànger) MARROC	Herminio Domingo
Mestre d'Educació Física	Jonathan Miguel Arco	Col·legi Espanyol Jacinto Benavente (Tetuan) MARROC	Herminio Domingo
Mestre d'Educació Física	Rafel Seguí Mas	Xarxa d'Escoles Alternatives PERÚ	M. Isabel Pomar
Mestre d'Educació Infantil	Sandra Icasuriaga Dols	Xarxa d'Escoles Alternatives PERÚ	M. Isabel Pomar
Mestre d'Educació Musical	Javier Miguel Vela Marimon	Xarxa d'Escoles Alternatives PERÚ	M. Isabel Pomar
Mestre d'Educació Musical	José Antonio Roldán Rodríguez	Col·legi Espanyol Ramón y Cajal (Tànger) MARROC	Herminio Domingo
Mestre d'Educació Primària	Agnès Pizà Vives	Xarxa d'Escoles Alternatives PERÚ	M. Isabel Pomar
Mestre d'Educació Primària	Laura Fornés Perelló	Col·legi Espanyol Jacinto Benavente (Tetuan) MARROC	Herminio Domingo
Mestre d'Educació Primària	Leticia Moreno Armada	Col·legi Espanyol Jacinto Benavente (Tetuan) MARROC	Herminio Domingo
Mestre d'Educació Primària	M. Antònia Sureda Febrer	Col·legi Espanyol Jacinto Benavente (Tetuan) MARROC	Herminio Domingo
Mestre d'Educació Primària	Sandra Hernández Martorell	Xarxa d'Escoles Alternatives PERÚ	M. Isabel Pomar

ESTUDIS	NOM I LLINATGES	DESTINACIÓ	TUTOR/A
Mestre de Llengua Estrangera	Francesca Aina Roig Sampol	Col·legi Espanyol Ramón y Cajal (Tànger) MARROC	Herminio Domingo
Treball Social	Aida Gessamí Barceló Lora	Union de l'Action Féminine (Tetuan) MARROC	Fernanda Caro
Treball Social	Arnau Socias Tugores	ADEHGUA GUATEMALA	Fernanda Caro
Treball Social	Carolina Canal Chavero	FUNSALPRODESE EL SALVADOR	Fernanda Caro
Treball Social	Clara M. Rul-lan Julià	FUNSALPRODESE EL SALVADOR	Fernanda Caro
Treball Social	Elvira Barrio Bestard	ADEHGUA GUATEMALA	Fernanda Caro
Treball Social	José Roberto Peñalver García	Union de l'Action Féminine (Tetuan) MARROC	Fernanda Caro
Treball Social	Juan Enrique Díaz Jorge	FUNSALPRODESE EL SALVADOR	Fernanda Caro
Treball Social	M. Magdalena Albertí Mas	Union de l'Action Féminine (Tetuan) MARROC	Fernanda Caro
Treball Social	Margarita Plaza Cabot	Union de l'Action Féminine (Tetuan) MARROC	Fernanda Caro
Treball Social	Noemí Estaràs Pieroni	ADEHGUA GUATEMALA	Fernanda Caro

Pel que fa al curs acadèmic 2003-2004, es varen concedir 22 beques. La seva distribució va ser la següent:

ESTUDIS	NOM I LLINATGES	DESTINACIÓ	TUTOR/A
Arquitectura Tècnica	Irene del Valle de la Sen	Chiquitania (Bolívia)	Guillem Colom
Arquitectura Tècnica	Javier Ruíz Saz	Chiquitania (Bolívia)	Guillem Colom
Curs d'Especialista Universitari en Cooperació Internacional	Ana Carmen Martínez Valls	African Center for Gender and Development (Etiòpia)	Antoni Socies; Patrícia Horrach
Curs d'Especialista Universitari en Cooperació Internacional	Sonia de Wulf Vives	African Center for Gender and Development (Etiòpia)	Antoni Socies; Patrícia Horrach
Educació Social	Catalina Mateu Vicens	Centre d'Azrou (Marroc)	Herminio Domingo
Educació Social	Pastora Fluxà Coënon	Centre d'Azrou (Marroc)	Herminio Domingo
Infermeria	M. Josep Ferrà Serra	Universitat Al-Akhawayn (Marroc)	M. Lluç Bauzà; Esperança Ponsell; Pilar Ferrer de Sant Jordi
Infermeria	Magdalena Santacruz Sastre	Universitat Al-Akhawayn / Centre d'Azrou (Marroc)	M. Lluç Bauzà; Esperança Ponsell; Pilar Ferrer de Sant Jordi
Infermeria	Sara Leal Rubiales	Universitat Al-Akhawayn (Marroc)	M. Lluç Bauzà; Esperança Ponsell; Pilar Ferrer de Sant Jordi
Infermeria	Sara Leal Rubiales	Universitat Al-Akhawayn (Marroc)	M. Lluç Bauzà; Esperança Ponsell; Pilar Ferrer de Sant Jordi
Mestre d'Educació Física	Enrique Xaudiera Ramos	Xarxa d'Escoles Alternatives (Perú)	M. Isabel Pomar

ESTUDIS	NOM I LLINATGES	DESTINACIÓ	TUTOR/A
Mestre d'Educació Física	Francisca M. Artigas Martínez	Escola Pukllasunchis (Perú)	M. Isabel Pomar
Mestre d'Educació Física	Víctor Gómez Costa	CPP Universitat de Fes (Marroc)	Herminio Domingo
Mestre d'Educació Infantil	Aina Pérez Marquet	CE Jacinto Benavente (Marroc)	Herminio Domingo
Mestre d'Educació Infantil	Maria Serrano Riutort	CPP Universitat de Fes (Marroc)	Herminio Domingo
Mestre d'Educació Primària	Daniel Rigo Pomar	Xarxa d'Escoles Alternatives (Perú)	M. Isabel Pomar
Mestre d'Educació Primària	Isabel Soriano Lombard	Xarxa d'Escoles Alternatives (Perú)	M. Isabel Pomar
Mestre d'Educació Primària	Jordi Rios Orpí	Xarxa d'Escoles Alternatives (Perú)	M. Isabel Pomar
Mestre d'Educació Primària	M. Victòria Cloquell Rosselló	Xarxa d'Escoles Alternatives (Perú)	M. Isabel Pomar
Mestre d'Educació Primària	Marina Pardo Puche	Xarxa d'Escoles Alternatives (Perú)	M. Isabel Pomar
Mestre de Llengua Estrangera	Catalina Serra Gelabert	CE Jacinto Benavente (Marroc)	Herminio Domingo
Treball Social	Eva M. Siquier Fiol	Fòrum de Femmes Al-Hoceima (Marroc)	Fernanda Caro
Treball Social	Sara Vaquer Wirth	Parròquia S. Vicente de Paul, S. Pedro Sula (Hondures)	Fernanda Caro

En el curs 2002-2003, el nombre de beques va ser de 17 i la seva distribució és la següent:

ESTUDIS	NOM I LLINATGES	DESTINACIÓ	TUTOR/A
Economia	César A. Mba Abogo	Universidad de Oriente (Cuba)	Josep Ignasi Aguiló
Educació Social	Alícia Beltran Lloret	Fund. Laboral Dominicana (Rep. Dominicana)	Francesca Salvà
Educació Social	Cristina Sánchez Calatrava	Fund. Laboral Dominicana (Rep. Dominicana)	Francesca Salvà
Educació Social	Luz Fernández Vizoso	Fund. Laboral Dominicana (Rep. Dominicana)	Francesca Salvà
Educació Social	Marina Fiol Estarellas	African Center for Gender and Development (Etiòpia)	Francesca Salvà
Educació Social	Neus Fuxet Amengual	Fund. Laboral Dominicana (Rep. Dominicana)	Francesca Salvà
Educació Social	Susana Pulido Sánchez	African Center for Gender and Development (Etiòpia)	Francesca Salvà
Empresarials	Alexandre Duran Grant	Univ. Fed. Rio Grande do Sul (Brasil)	Carles Manera
Mestre d'Educació Primària	Margalida Mas Coll	La Casa de Cartón (Perú)	M. Isabel Pomar
Mestre d'Educació Física	Cristina Notario Rubí	Universitat de Fes (Marroc)	M. Isabel Pomar
Mestre d' Educació Física	Cristina Notario Rubí	Universitat de Fes (Marroc)	Herminio Domingo

ESTUDIS	NOM I LLINATGES	DESTINACIÓ	TUTOR/A
Mestre d'Educació Física	Hugo E. Aguilar Carrizo	Universitat de Fes (Marroc)	Herminio Domingo
Mestre d'Educació Física	Irene Munguía Mendoza	La Casa de Cartón (Perú)	M. Isabel Pomar
Mestre Educació Infantil	Marta Servera Toledo	La Casa de Cartón (Perú)	M. Isabel Pomar
Mestre d'Educació Musical	César Herreros Torres	La Casa de Cartón (Perú)	M. Isabel Pomar
Mestre d'Educació Primària	Catalina Gelabert Vives	La Casa de Cartón (Perú)	M. Isabel Pomar
Mestre d'Educació Primària	M. Àngels Borràs Albertí	La Casa de Cartón (Perú)	M. Isabel Pomar
Mestre de Llengua Estrangera	Edith Brachs Serra	La Casa de Cartón (Perú)	M. Isabel Pomar

En el curs 2001-2002, es varen concedir 10 beques. La seva distribució és la següent:

ESTUDIS	NOM I LLINATGES	DESTINACIÓ	TUTOR/A
Educació Social	Irene Zaforteza Quintana	Fundación Laboral Dominicana (Santo Domingo) (Rep. Dominicana)	Francesca Salvà
Educació Social	Laura Barjau Mas	Fundación Laboral Dominicana (Santo Domingo) (Rep. Dominicana)	Francesca Salvà
Mestre d'Educació Musical	Cristina Ferrer Marí	Escola La Casa de Cartón de Lima (Perú)	M. Isabel Pomar
Mestre Educació Musical	Jenifer Lorden León	Escola La Casa de Cartón de Lima (Perú)	M. Isabel Pomar
Mestre de Llengua Estrangera	Cristina Roldán Porras	Escola La Casa de Cartón de Lima (Perú)	M. Isabel Pomar
Mestre de Llengua Estrangera	Lilian Pérez Roininen	Escola La Casa de Cartón de Lima (Perú)	M. Isabel Pomar
Mestre de Llengua Estrangera	Margarita Sans Perelló	Escola La Casa de Cartón de Lima (Perú)	M. Isabel Pomar
Mestre de Llengua Estrangera	Ruth Nicolau Ordinas	Escola La Casa de Cartón de Lima (Perú)	M. Isabel Pomar
Psicologia	Ingrid León Cáceres	Pontificia Universidade Católica do Rio de Janeiro (Brasil)	Pedro Montoya
Títol Superior de Turisme	Yolanda Luna Gallardo	Universidad de Camagüey (Cuba)	Catalina Juaneda

---

Accions derivades del programa de beques

A banda de tot allò exposat fins ara, cal destacar que, fruit del programa de beques de pràctiques en països empobrits, s'han derivat diferents accions de sensibilització en la comunitat universitària. Bona part d'aquestes accions han estat organitzades pels mateixos tutors i alumnat com a part de l'activitat de pràctiques.

Les més destacades són les següents:

- Exposicions:

Les exposicions són el resultat de les pràctiques realitzades a l'*African Center for Gender and Development* de Nacions Unides a Etiòpia i a la *Xarxa d'Escoles Alternatives* al Perú. Aquestes són:

«Etiòpia: TRES PUNTES D'ALBA». Exposició itinerant per les seus de la UIB de Mallorca, Eivissa i Menorca, Centres Universitaris, ONGD i altres Universitats, que es va inaugurar l'any 2004.

«Perú: CONQUESTA I DESCOBERTA». Exposició itinerant per les seus de la UIB de Mallorca, Eivissa i Menorca Centres Universitaris, ONGD i altres Universitats, que es va inaugurar l'any 2005.

- Estades a la UIB de professorat i professionals dels centres on es realitzen les pràctiques.

Aquestes estades han permès difondre el programa, alhora que poder explicar la importància d'aquest tipus de pràctiques, i les característiques dels diferents països. Així dins aquestes estades s'han realitzat les conferències següents a les diferents seus universitàries de Palma, Eivissa i Menorca i en altres àmbits de la comunitat:

«La Cooperació Interuniversitària: noves línies de cooperació entre el Marroc i les Balears». Impartida per la senyora Malika Benbella, directora del Centre de Desenvolupament Rural d'Azrou (Universitat d'Ifrane) i el senyor Abdelhai Azarkan, professor del Departament de Filosofia i Ciències Humanes de la Universitat de Fes. A les seus de Palma, Menorca, Eivissa i al casal d'ONG.

«Aprendre i conèixer a l'escola: el compromís amb el canvi social», amb la participació del senyor Mariano Moragues i el senyor Carlos Palacios, professors de la Xarxa d'Escoles Alternatives del Perú. Es va realitzar a les seus de Palma, Menorca, Eivissa i al casal d'ONG.

Govern de les Illes Balears
Conselleria de Presidència i Esports
Direcció General de Cooperació

**Universitat de les
Illes Balears**
Vicerectorat de
Relacions Exteriors